

**KAINUUN MUSEO
KOKOELMAPOLIITTINEN OHJELMA 2022–2026**

Sisällysluettelo

JOHDANTO	3	KOKOELMIEN HOITO	25
KAINUUN MUSEON KOKOELMATEHTÄVÄ	5	Konservointi	25
Kokoelmatehtävän määritteet	6	Säilytys	26
ICOMin museotyön eettiset säännöt	6	Turvallisuus	29
Opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittinen ohjelma	6	Tietoturva	29
Museoita koskevaa lainsäädäntöä	6	KOKOELMIEN SAAVUTETTAVUUS JA KÄYTTÖ	30
Kansainvälisiä säädöksiä ja sopimuksia	8	Kokoelmapalvelut	30
Kajaanin kaupungin painopistealueet	8	Kokoelmien käyttö ja asiakkaat	30
Kainuun Museon kokoelmahistoria	8	Kokoelmien näyttely- ja yleisötyökäyttö	32
Kokoelmien nykytila	10	Kokoelmien tutkimuskäyttö	32
Museon kokoelmaorganisaatio ja -resurssit	12	Lainat ja talletukset	33
TALLENNUS JA KARTUNTA	13	Kokoelmien käytön rajoitukset	33
Tallennusalueet ja tallennuksen painopisteet	13		
Objektityypit	15		
Tallennuskriteerit	15		
Tallennussuunnitelma	16		
Tallennustavat	17		
Kartuntamäärät ja seuranta	17		
Muistiorganisaatioiden ja museoiden tallennustyönjako alueellisesti	18		
KOKOELMIEN HALLINTA	19		
Kokoelmien jaottelu	19		
Kokoelmiin liittäminen	20		
Luettelointi ja digitointi	21		
Kokoelmanhallintajärjestelmä	22		
Kokoelmien dokumentointi ja inventointi	23		
Arvoluokitus ja poistot	23		

JOHDANTO

Kainuun Museon tehtävänä on tallentaa, hoitaa, tutkia ja esitellä Kainuulle tärkeää kulttuuriperintöä sekä huolehtia kulttuuriperinnön säilymisestä viranomaistyönä. Kainuun Museo on osa Kajaanin kaupungin organisaatiota ja palvelu, johon kaupunki saa henkilötyövuosiin perustuvaa valtionosuutta. Kainuun Museo toimii oman alueensa alueellisena vastuumuseona, joka vastaa alueellisen museotoiminnan edistämisestä sekä toimii asiantuntijaviranomaisena kulttuuriympäristön vaalimisen edistämisessä ja kehittämisessä.

Museossa tehtävän työn tulee olla suunniteltua ja johdonmukaista. Kattavat ja hyvin hoidetut kokoelmat ovat toimivan museotyön perusta. Kokoelmat ovat sekä työn kohde että resurssi, jonka avulla museo voi toteuttaa sille asetettuja tehtäviä. Koska Kainuun Museo toimii alueellisena vastuumuseona, museon kokoelmien tarkoituksena on tallentaa ja dokumentoida mahdollisimman monipuolisesti kainuulaisten ihmisten historiaa, arkipäiväistä elämää ja identiteettiä sekä nykyisille että tuleville sukupolville. Kokoelmat toimivat kainuulaisten yhteisenä muistina, joka lisää ymmärrystä omasta kulttuuriperinnöstä ja vahvistaa kainuulaista identiteettiä.

Museolaissa (314/2019)¹ edellytetään, että ammatillisesti hoidetulla valtionosuuteen oikeutetulla museolla on oltava kokoelma ja kokoelmapoliittinen ohjelma sekä monivuotinen tavoitteita, toimintaa ja taloutta koskeva suunnitelma. Lisäksi museolaissa edellytetään, että alueellisilla vastuumuseoilla on toimialueeltaan riittävän kattavat kokoelmat, aineistot ja sisällöt. Museolaissa painottuvat vahvasti myös kokoelmien saavutettavuuden parantamiseen tähtäävät toimenpiteet. Kokoelmien tulisi olla mahdollisimman kattavasti käytettävissä ja tutkittavissa, mikä luonnollisesti vaikuttaa kokoelmien säilymisen edellytyksiin. Kokoelmatyö on siis tasapainoilua kokoelmien säilyttämisen ja käytettävyyden parantamisen välillä. Toisaalta digitalisaatio tuo uusia mahdollisuuksia kokoelmien käytettävyyteen ja saavutettavuuteen ilman, että kokoelmien säilymisen edellytykset heikentyvät.

¹ <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190314> > viitattu 9.12.2021

Kokoelmapoliittisessa ohjelmassa määritellään museon kokoelmien historia, kokoelmien nykytila sekä kokoelmien tulevaisuuden kehittämisen suuntaviivat. Lisäksi esille tuodaan se, miten museon kokoelma- ja tallennustehtävää on toteutettu. Kokoelmapoliitikassa määritellään museon kokoelmahallinnan toimintatavat, prosessit ja työnjako sekä yhteisesti sovitut periaatteet ja linjaukset siitä, miten museon kokoelmia sekä tallennus- ja tutkimustoimintaa hoidetaan tulevana vuosina ja mitkä ovat museon tallennustyön painopisteet. Kokoelmapoliitiikan avulla museon sisäinen kokoelmatyö ja museon kokoelmaprofiili suhteessa muihin museokokoelmiin selkeytyy. Kokoelmapoliitikka on siis tärkeä työväline sekä museon arkipäiväisessä kokoelmatyössä että määriteltäessä museon suhdetta muuhun museomaailmaan.

Kokoelmatyön keskeisiä osa-alueita ovat tallentaminen, luettelointi, hoitaminen, säilytys, tutkimus sekä esittely ja käyttö. Kokoelmien asianmukainen ylläpito sitoo paljon museon henkilöstö- ja tilaresursseja ja tämän takia kokoelmien kartuttamisen periaatteet on oltava avoimesti kirjattuna kokoelmapoliittiseen ohjelmaan.

Vuonna 1982 eli muutama vuosi Kainuun Museon kunnallistamisen jälkeen tehtiin alustava luonnos museon tutkimus- ja dokumentointiohjelmasta, johon listattiin tärkeitä tutkimusaiheita sekä käsiteltiin aluetaidemuseokysymystä. Kuitenkin ensimmäinen varsinainen kirjattu kokoelma- ja tutkimussuunnitelma Kainuun Museossa on tehty vuonna 2010. Suunnitelmaa on päivitetty viimeksi vuonna 2015. Tämä kokoelmapoliittinen ohjelma korvaa vuoden 2015 kokoelma- ja tutkimussuunnitelman. Kokoelma- ja tutkimussuunnitelmassa on tiivistetysti esitetty museon kokoelmatoiminnan pääperiaatteet, mutta uusi kokoelmapoliittinen ohjelma taustoittaa kokoelmatyötä aikaisempaa laajemmin ja kokoelmatyön periaatteita avataan ohjelmassa tarkemmin. Kokoelmapoliittista ohjelmaa päivitetään jatkossa viiden vuoden välein, tarvittaessa yksittäisiä muutoksia ohjelmaan voidaan tehdä tilanteen mukaan, kun muutostarve huomataan.

Kokoelma- ja tutkimussuunnitelman täydentäminen kokoelmapoliittiseksi ohjelmaksi aloitettiin vuonna 2019, mutta muun muassa

museon kokoelmanhallintajärjestelmän vaihto vuosien 2019 ja 2020 aikana keskeytti kokoelmapoliittisen ohjelman aktiivisen päivitystyön. Ohjelman päivitystyötä on tehty yhteistyönä museon henkilökunnan kesken. Ohjelmaa on käsitelty yhdessä ja keskustelujen pohjalta ohjelmaa on muokattu palvelemaan museon kokoelmatyötä parhaalla mahdollisella tavalla. Kokoelmapoliittisen ohjelman lisäksi ja tueksi Kainuun Museossa koostetaan Kokoelmakäsikirja, joka on museon sisäinen tietopaketti kokoelmatyöhön kuuluvista eri osa-alueista sekä kokoelmatyöhön liittyvistä käytännöistä ja prosesseista. Kokoelmakäsikirja täydentää kokoelmapoliittista ohjelmaa määrittelemällä käytännön toimenpiteet kokoelmatyön eri osa-alueille.

Kokoelmapoliittisen ohjelman runkona on käytetty Museo 2015 -hankkeen ja Museoviraston julkaisua *Kokoelmapoliitiikan muistilista museoille*². Kainuun Museon kokoelmapoliittinen ohjelma on julkinen asiakirja, joka on luettavissa museon verkkosivuilla.

Kainuun Museo tallentaa erityisesti kainuulaisen ihmisen arkipäiväiseen elämään liittyvää aineistoa, jota voidaan hyödyntää esimerkiksi tutkimuksessa ja museon näyttelyissä.

2 Ekosaari, Jantunen & Paaskoski: Kokoelmapoliitiikan muistilista museoille, 2013. <https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/kokoelmapoliitiikan-muistilista-museoille.pdf> > viitattu 29.4.2021

KAINUUN MUSEON KOKOELMATEHTÄVÄ

Kainuun Museo tallentaa, tutkii, säilyttää ja pitää esillä erityisesti Kainuun historiaan ja kainuulaisen ihmisen arkipäiväiseen elämään liittyvää aineistoa. Kainuun Museolla alueellisena vastuumuseona on velvollisuus huolehtia siitä, että museon kokoelmat ovat alueellisesti riittävän kattavat. Heti museon perustamisesta lähtien kokoelmiin on pyritty tallentamaan mahdollisimman kattavasti aineistoa koko maakunnan alueelta, joten alueellinen näkökulma on ollut aina keskeinen osa museon toimintaa.

Museon kokoelmiin tallennetut aineistot toimivat todistuskappaleina ihmisistä ja heidän elämästään eri aikoina. Museon kokoelma-aineistojen avulla luodaan kuvaa menneisyydestä ja välitetään tietoa tuleville sukupolville menneiden aikojen elämästä. Museokokoelma syntyy kuitenkin aina valintojen tuloksena ja se kertoo siitä, mitkä aineistot museotyöntekijät ovat kokeneet tallentamisen arvoisiksi. Näin ollen museoilla on suuri vastuu siitä, millainen kuva menneisyydestä ja nykyhetkestä välittyy tuleville sukupolville. Museokokoelmien on oltava riittävän kattavia, vaikka esimerkiksi rajallinen säilytystilojen määrä asettaa omat haasteensa kokoelmien kartuttamiselle.

Aineistoa kokoelmiin tallennettaessa otetaan huomioon erityisesti se, että aineiston kontekstitiedot ovat mahdollisimman kattavat ja näin ollen aineistoilla on riittävä museoarvo. Ilman taustatietoja aineistojen käyttäminen muun muassa tutkimuksessa ja näyttelyissä ei ole mahdollista. Taustatietojen avulla museo-objekti toimii todistusaineistona ja esimerkkinä eletystä elämästä, ihmisestä, luonnosta ja kulttuurin kehityksestä. Objektin taloudellisella arvolla tai harvinaisuudella ei ole merkitystä, vaan tärkeintä on sen välittämä tieto.

Museot tallentavat kansainvälisen museomääritelmän³ mukaan sekä aineellista että aineetonta todistusaineistoa ihmisistä ja heidän ympäristöstään. Aineellinen kulttuuriperintö käsittää fyysiset objektit ja aineeton kulttuuriperintö esimerkiksi tarinat, tiedot ja käytännöt.

Museo-objekti toimii lähteenä, joka kertoo kulttuurista, sen menneisyydestä ja nykyisyydestä. Museo-objekti on kulttuurin ilmaus, jota museo käyttää tallennuksen, tutkimuksen, säilyttämisen ja käytön kohteena. Museo-objekteilla on usein pitkä elinkaari takanaan ennen objektin museointia eli objektin muuttumista todistuskappaleeksi, tutkimuksen lähteeksi ja viestinnän välineeksi. Niiden käyttötarkoituksija omistushistoriassa on voinut tapahtua useita muutoksia objektin elinkaaren aikana, mutta erityisesti museointiprosessin jälkeen objektin käyttötarkoitus ei ole enää sama kuin ennen prosessia. Vaikka objekti pyritään säilyttämään museossa fyysisiltä ominaisuuksiltaan mahdollisimman muuttumattomana, objektin mukanaan kantama tarina ja merkitykset muuttuvat uusien tulkintojen myötä. Kuitenkin museo-objekti on aito ja autenttinen.

Kun objektista tulee museo-objekti, se valikoidaan, kerätään, luokitellaan, säilytetään ja dokumentoidaan, mutta samalla myös eristetään alkuperäisestä luonnollisesta kulttuuriympäristöstään. Objektista tulee museo-objekti, kun museon työntekijä tekee päätöksen objektin kokoelmiin ottamisesta tai objekti arvotetaan tärkeäksi säilyttää joko paikallaan, alkuperäiseltä paikaltaan siirrettynä tai dokumentoimalla. Objekti voi päätyä museoon sattumalta esimerkiksi yksityisen lahjoituksen myötä tai museon aktiivisen tallennustoiminnan seurauksena.

3 Kansainvälinen museoneuvosto ICOM (International Council of Museums) määrittelee museon seuraavasti: "Museo on pysyvä, taloudellista hyötyä tavoittelematon, yhteiskuntaa ja sen kehitystä palveleva laitos, joka on avoinna yleisölle ja joka tutkimusta ja opetusta edistääkseen ja mielihyvää tuottaakseen hankkii, säilyttää, tutkii, käyttää tiedonvälitykseen ja pitää näytteillä aineellisia ja aineettomia todisteita ihmisestä ja hänen ympäristöstään." <https://icomfinland.fi/icom-finland> > viitattu 21.7.2021

Museo-objektilla on aina museoarvo, joka erottaa sen tavallisesta objektista. Museoarvo syntyy siitä, miten hyvin objekti ja objekteista muodostuva kokoelma välittää niitä merkityksiä, joiden välittämistä varten ne on museoon valittu. Museon kokoelmaprofiili määrittää myös objektin museoarvoa; mitä paremmin yksittäinen objekti sopii museon kokoelmaprofiiliin, sitä enemmän sillä on museoarvoa. Museoarvon määrittelyyn on luotu esimerkiksi merkitysanalyysimenetelmä⁴, jonka avulla voidaan tuoda esille museon objekteihin ja kokoelmiin liittyviä arvoja ja merkityksiä.

Museon kokoelmatyön avulla voidaan ylläpitää yhteisön muistia, jonka avulla muodostuu kuva yhteisön menneisyydestä, nykyisyydestä ja tulevaisuudesta. Samalla museo-objektit ja niistä muodostuvat kokoelmat rakentavat yksilöiden ja yhteisöjen identiteettiä tarinoidensa ja kulttuuristen merkitystensä kautta.

Kokoelmatehtävän määritteet

Museoiden toimintaa ja kokoelmatehtävää määrittelevät museolainsäädäntö, museotyön eettiset säännöt, kansalliset, kansainväliset ja kahdenväliset sopimukset, museon oma toimintasääntö ja strategia sekä muistiorganisaatioiden välinen työnjako. Lisäksi museon kokoelmien synnyllä ja kartuntahistorialla on merkitystä siihen, miten museon kokoelmatehtävää linjataan jatkossa.

ICOMin museotyön eettiset säännöt

Kansainvälisen museoneuvoston ICOMin museotyön eettiset säännöt⁵ ohjaavat luonnollisesti Kainuun Museon toimintaa. Museotyön eettisten sääntöjen uusi versio hyväksyttiin ICOMin Soulin yleiskokouksessa vuonna 2004 ja suomenkielinen käännös vuonna 2005 ICOM – Suomen komitean hallituksessa.

⁴ <https://museoliitto.fi/doc/Merkitysanalyysimenetelma1.pdf> > viitattu 21.7.2021

⁵ ICOMin museotyön eettiset säännöt, <https://icomfinland.fi/eettiset-saannot> > viitattu 30.4.2021

Museotyön eettisissä säännöissä on kirjattuna kahdeksan periaatetta:

1. Museot säilyttävät, tulkitsevat ja edistävät ihmiskunnan luonnon- ja kulttuuriperintöä
2. Museot ylläpitävät kokoelmiaan yhteiskunnan ja sen kehityksen hyväksi
3. Museoilla on primaariaineistoa uuden tiedon saamiseksi ja välittämiseksi
4. Museot tarjoavat mahdollisuuksia luonnon- ja kulttuuriperinnön arvostamiseen, ymmärtämiseen ja suojeluun
5. Museoiden voimavarat tarjoavat mahdollisuuksia muille julkisille palveluille
6. Museot toimivat läheisessä yhteistyössä niiden yhteisöjen kanssa, joista niiden kokoelmat ovat peräisin ja joita ne palvelevat
7. Museot toimivat lainmukaisesti
8. Museot toimivat ammattitaitoisesti

Opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittinen ohjelma

Vuonna 2018 Opetus- ja kulttuuriministeriö julkaisi museopoliittisen ohjelman⁶, jossa linjataan museoalan menestystekijät vuoteen 2030. Ohjelmassa käsitellään museoalan menestystekijöitä kuuden kehittämiskokonaisuuden kautta ja yksi kehittämiskokonaisuuksista on juuri kokoelmatyö ja digitaalisuus. Myös Kainuun Museon kokoelmatyöhön museopoliittisen ohjelman linjaukset luonnollisesti vaikuttavat.

Museoita koskevaa lainsäädäntöä

Museolaki

Museoiden toimintaa ja myös kokoelmatyötä ohjaa museolaki (314/2019), jonka mukaan museotoiminnan tarkoituksena on:

⁶ Mahdollisuuksien museo. Opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittinen ohjelma 2030: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160600/OKM_11_2018.pdf > viitattu 23.12.2021

1. kulttuuri- ja luonnonperinnön sekä taiteen tallentaminen ja säilyttäminen
2. aineistoja ja muita sisältöjä koskevan tutkimuksen edistäminen ja hyödyntäminen
3. aineistojen ja tiedon saatavuuden, saavutettavuuden ja käytön edistäminen
4. kulttuuri- ja luonnonperinnön sekä taiteen esittäminen ja elämysten tarjoaminen
5. yleisötyö, vuorovaikutus sekä opetuksen ja kasvatuksen edistäminen

Laissa määritellään myös valtionosuuden saamisen edellytykset, joihin kuuluvat kokoelmatyön osalta vaatimukset siitä, että museolla on kokoelma ja kokoelmapoliittinen ohjelma, museon tilat ovat tarkoituksenmukaiset sekä kokoelman säilyminen museokokoelmana on turvattava museon lopettaessa toimintansa. Lisäksi Kainuun Museo toimii museolain mukaisena alueellisena vastuumuseona toimialueellaan ja yksi alueellisen vastuumuseon kriteereistä on se, että museolla on riittävän kattavat kokoelmat, aineistot ja sisällöt toimialueeltaan. Museon kokoelmatyö perustuu näin ollen vahvasti lakiin.

Tekijänoikeuslaki ja tekijänoikeusasetus

Tekijänoikeuslaki (404/1961) ja tekijänoikeusasetus (574/1995) vaikuttavat museotoimintaan suojaamalla tekijöiden oikeuksia. Erityisesti ne määrittelevät sitä, miten kulttuuriperinnön tallentaminen, esittäminen ja käyttäminen on mahdollista niin, että myös tekijöiden oikeudet huomioidaan lain edellyttämällä tavalla.

Tietosuojalaki

Tietosuojalaki (1050/2018) määrittelee henkilötietojen käsittelyyn liittyviä rajoituksia, jotka suojaavat museoiden tallentamissa aineistoissa esiintyvien henkilöiden yksityisyyttä. Tietosuojalaissa määritellään myös se, millä perusteella henkilötietoja saa käsitellä. Museot käsittelevät toiminnassaan tutkimus- ja

kulttuuriperintöaineistoja sekä niihin liittyviä kuvailutietoja. Näiden aineistojen käsittely arkistointitarkoituksessa on sallittua tietosuolain 4 §:n 4 kohdan mukaan, kun käsittely on tarpeen yleisen edun mukaiseen tavoitteeseen ja rekisteröidyn oikeuksiin nähden.

Muinaismuistolaki, erityisesti 2 luku 16–19 § irtaimet muinaisesineet

Muinaismuistolain (295/63) mukaan lain piiriin kuuluvat kiinteät muinaisjäännökset ovat automaattisesti rauhoitettuja ja laki kieltää sellaiset toimenpiteet, jotka ovat vaaraksi muinaisjäännöksen säilymiselle. Kiinteät muinaisjäännökset ovat muistoja aikaisemmasta asutuksesta ja historiasta. Kiinteiden muinaisjäännösten lisäksi muinaismuistolaki määrittelee irtaimiksi muinaisesineeksi sellaisen esineen, jonka omistajaa ei tiedetä ja jonka voidaan olettaa olevan vähintään sata vuotta vanha. Tällaiset esineet kuuluvat valtiolle ja niistä täytyy ilmoittaa Museovirastolle.

Ampuma-aselaki (1/1998)

Ampuma-aseissa määritellään se, kuka tai mikä yhteisö voi olla asekeräilijä. Jos asekeräilijällä tarkoitetaan museota, jonka kokoelmissa on ampuma-aselain mukaisia aseita, on sen täytettävä museolain mukaiset valtionosuuden saamisen edellytykset. Lisäksi ampuma-aseissa edellytetään, että museon toimiala tulee olla ampuma-aseiden, aseiden osien, patruunoiden tai erityisen vaarallisten ammusten hankkiminen, säilyttäminen, tutkiminen ja näytteille asettaminen kulttuuriin, tieteeseen, tekniikkaan, koulutukseen, kulttuuriperintöön tai virkistykseen liittyviä tarkoituksia varten.

Laki kulttuuriesineiden maastaviennin rajoittamisesta

Laki kulttuuriesineiden maastaviennin rajoittamisesta (933/2016) säätelee taiteellisten, historiallisten ja arkeologisten kulttuuriesineiden maastaviennin rajoittamista kansalliseen kulttuuriperintöön kuuluvien kansallisaarteiden suojelemiseksi.

Kansainvälisiä säädöksiä ja sopimuksia

Tärkeimpiä kansainvälisiä säädöksiä ja sopimuksia museoiden kokoelmatoiminnan kannalta ovat UNESCO:n Suomessa ratifioituista sopimuksista Yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemisesta⁷, Yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta⁸, Haagin sopimus⁹ sekä Yleissopimus kulttuuriomaisuuden luvattoman tuonnin, viennin ja omistusoikeuden siirron kieltämiseksi ja ehkäisemiseksi¹⁰.

Kajaanin kaupungin painopistealueet

Lainsäädännön sekä kansainvälisten säädösten ja sopimusten lisäksi museon toimintaa säätelevät museon toimintasääntö, jonka päivitetty versio on hyväksytty Kajaanin kaupungin sivistyslautakunnassa vuonna 2021, Kajaanin kaupungin hallintosääntö¹¹ sekä Kajaanin kaupungin strategia¹² ja kulttuuriohjelma¹³.

7 Yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemisesta Museoviraston sivuilla: <https://www.museovirasto.fi/fi/tietoa-meista/kansainvalinen-toiminta/kansainvalisia-sopimuksia> > viitattu 23.12.2021

8 Yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta: <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2013/20130047#idp2321472> > viitattu 23.12.2021

9 Haagin sopimus Museoviraston sivuilla: <https://www.museovirasto.fi/fi/tietoa-meista/kansainvalinen-toiminta/kansainvalisia-sopimuksia#Haaginsopimus> > viitattu 23.12.2021

10 Yleissopimus kulttuuriomaisuuden luvattoman tuonnin, viennin ja omistusoikeuden siirron kieltämiseksi ja ehkäisemiseksi: https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990092/19990092_2 > viitattu 23.12.2021

11 Kajaanin kaupungin hallintosääntö: <https://www.kajaani.fi/tiedostot/kajaanin-kaupungin-hallintosaanto/> > viitattu 3.2.2021

12 Kajaanin kaupungin strategiasta: <https://www.kajaani.fi/kaupunki-ja-hallinto/strategia/> > viitattu 3.2.2021

13 Kajaanin kaupungin kulttuuriohjelma 2019 – 2022: <https://www.kajaani.fi/kajaanin-kaupungin-kulttuuriohjelma-2019-2022/> > viitattu 18.2.2022

Kajaanin kaupungin strategiassa kaupungin perustehtäviksi määritellään hyvinvoinnin, turvallisuuden ja sujuvan arjen sekä menestymisen edellytysten luominen. Kaupungin strategiassa on määritelty neljä kasvuteemaa, joiden avulla kaupunki suuntaa tulevaisuuteen: Hyvää elämää älykkäässä kaupungissa, Resurssiviisautta luontokaupungissa, Tulevaisuus nuorissa ja Osaajista elinvoimaa. Kulttuuriohjelma puolestaan rakentuu kolmesta pääteemasta: kulttuurin ja taiteen itseisarvo, kulttuuri osaamisen ja luovuuden edistäjänä sekä kulttuuri terveyden ja hyvinvoinnin edistäjänä.

Kainuun Museon kokoelmahistoria

1900-luvun alussa esitettiin ensimmäistä kertaa ajatus museon saamisesta Kajaaniin. Vuoteen 1916 saakka toimineen Kansanvalistusseuran haaraosaston vuoden 1901 säännöissä 2. §:ssä seuran tavoitteena on muun muassa seuraavaa:

c) ”Tietoon saatujen suojattomien muinaisjätteiden ja irtonaisten muinaislöytöjen sekä kansatieteellisten esineiden luettelointi ynnä suojaaminen”

d) ”Seutukunnan historiallisten tietojen sekä kansanrunouden talteenottaminen”

Varsinainen museokysymys ei kuitenkaan edennyt useaan vuoteen. Vasta vuonna 1925 kajaanilaisissa lehdissä oli seuraavanlainen ilmoitus: *”Niitä Kajaanin ja lähiseudun henkilöitä, jotka harrastavat muinaismuistojen keräystä kehoitetaan saapumaan kokoukseen Raatihuoneelle t.k. 23 p:nä klo 6 illalla. Kysymyksessä on yhdistyksen perustaminen.”* Kyseisessä kokouksessa valittiin toimikunta, joka ryhtyi laatimaan sääntöjä yhdistyksen perustamista varten.

Museokysymys viivästyi kuitenkin jälleen ja vasta vuonna 1929 Kajaanin Maanviljelysseuran järjestämällä maakuntapäivillä valittiin toimikunta kehittämään museoasiaa. Toimikunnan kokouksessa tammikuussa 1930 päätettiin perustaa museoyhdistys ja ryhtyä

toimenpiteisiin Kainuun Museon perustamiseksi. Museoyhdistyksen perustava kokous oli 18.2.1930.

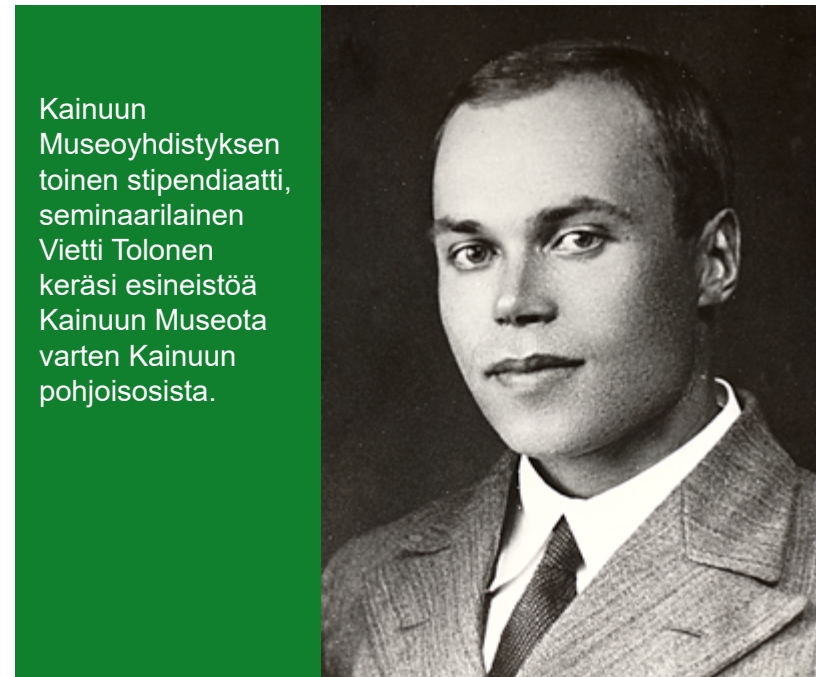
Kainuun Museoyhdistyksen sääntöjen 2. §:n mukaan *”yhdistyksen tarkoituksena on koota ja säilyttää etupäässä Kainuun kulttuurin ja luonnon tuntemista edistävää ynnä Kainuun kehitystä valaisevia kokoelmia, sekä toimittaa ja säilyttää samaa tarkoitusta palvelevaa kirjallisuutta.”* Yhdistys ryhtyikin heti toteuttamaan aktiivisesti tämän pykälän tavoitteita.

Museoesinekeruu alkoi heti Kainuun museoyhdistyksen perustamisen jälkeen vuonna 1930. Jotta museosta tulisi lähtökohtaisesti koko Kainuun käsittävä, antoi yhdistys kahdelle stipendiaatille, Salomo Pulkkiselle ja Vietti Toloselle, tehtäväksi suorittaa keräystä eri puolilla Kainuuta. Lisäksi museon esinekokoelma karttui Pohjois-Pohjalaisen Osakunnan kotiseuturatkikunnan ansiosta vuonna 1937. Esineet saatiin museolle pääasiassa lahjoituksina, vain joissakin tapauksissa esineitä oli mahdollista ostaa. Alkuvaiheen keruutyössä esineiden kontekstittietoja otettiin talteen hyvin vajavaisesti ja pääpaino esinekokoelman kartuttamisessa oli talonpoikaisessa kulttuurissa, kuten vanhoissa maatalousvälineissä. Museon ensimmäinen näyttelytila sijaitsi Kajaanin seminaarin kellarikerroksessa pienessä vaatimattomassa huoneessa. Ensimmäisiksi säilytystiloiksi puolestaan saatiin huone seminaarin kellarista pieniä museoesineitä varten, kun taas isot museoesineet olivat Kajaani Oy:n omistamassa Karolineburgin kartanon kivinavetassa.

Talvisodan aikaan seminaarin tilat otettiin sotasairaalakäyttöön ja näin ollen osa museoesineistä hävisi tässä yhteydessä, mutta epäjärjestystä lukuun ottamatta suuremmilta vahingoilta vältyttiin. Sota-aika kuitenkin aiheutti kokoelmien evakuointi- ja suojaustoimenpiteitä ja katkaisi museoesineiden keräystoiminnan. Vuonna 1942 nimismies H. V. Claudelin aloitti esineiden pakkaamisen ja uudelleen kirjaamisen. Vuonna 1948 Kajaanin seminaarin kellarikerroksessa osin pakattuina, osin irrallisina olleet museoesineet täytyi siirtää pois. Uusi tila pakatuille esineille löytyi seminaarin ullakolta. Näin pienet esineet olivat säilytyksessä seminaarin ullakolla ja suuret Karolineburgin kivinavetassa.

Salomo Pulkkinen oli ristijärveläinen maanviljelijä, kansanedustaja ja kansankirjailija, joka kiersi Kainuun Museoyhdistyksen stipendiaattina eri puolilla Kainuuta keräämässä esineistöä Kainuun Museota varten.

Kainuun Museoyhdistyksen toinen stipendiaatti, seminaarilainen Vietti Tolonen keräsi esineistöä Kainuun Museota varten Kainuun pohjoisosista.

Sota-ajan keskeyttämä kokoelmakartunta jatkui taas vuonna 1953, jolloin alettiin tallentaa myös kaupunkikulttuurin esineistöä, usein kuitenkin joihinkin tunnettuihin henkilöihin liittyen. Käsityöammattien edustajien ja kauppiaiden aineistoa saatiin lahjoituksina huomattaviakin määriä ja nämä lahjoituskokonaisuudet olivat kohtuullisen kattavia. 1950- ja 1960-luvuilla osa lahjoitetuista esineistä jouduttiin säilyttämään tilan puutteen vuoksi lahjoittajien kotona, vaikka ne olikin jo luetteloitu osaksi museon kokoelmaa. Kokoelmaesineistö on siis ollut ajoittain hyvin hajallaan ja siitä on useiden siirtojen seurauksena, erityisesti sota-aikaan hävinnyt esineitä.

Kun museotoiminta siirtyi Kainuun Museoyhdistykseltä Kajaanin kaupungille vuonna 1977, esinekokoelmassa oli hieman yli 3000 tallennetta. Museon kunnallistamisen seurauksena kokoelmat alkoivat monipuolistua. Myös teollisuusperintöä – lähinnä paperiteollisuuden liittyvää aineistoa – otettiin kokoelmiin. Alkuvuosina ja 1980-luvulla kokoelmiin hankittiin paljon myös Lönnrotiin ja Kalevalaan liittyvää aineistoa, joista suurin osa on erilaisia muistoesineitä.

Kokoelmien nykytila

Kainuun Museon kokoelmat koostuvat nykyisin esine- ja valokuvakokoelmista sekä museoarkistosta ja arkistokirjastosta. Museoyhdistyksen vastatessa museotoiminnasta annettiin kaikelle museoon lahjoitetulle aineistolle esinenumero. Näin ollen myös valokuvat, arkistoaineisto ja arkistokirjat olivat osa esinekokoelmaa. Myöhemmin nämä aineistot on eritelty omiksi kokoelmikseen: valokuvia ryhdyttiin diarioimaan vuonna 1979 ja arkistoaineistoa vuonna 1982. Museoyhdistyksen aikaan museoon tulleet lahjoitukset numeroitiin jokainen yksittäisellä päänumerolla, hankintaeränumerointia ryhdyttiin käyttämään vasta museon kunnallistamisen jälkeen.

Museon kokoelmat ovat karttuneet useimmiten lahjoituksina. Vaikka lahjoitukset ovat pääosin yksittäisiä tai korkeintaan muutaman objektin kokonaisuuksia, on joskus esimerkiksi perikunnilta saatu isojakin lahjoituseriä. Museolla ei ole ollut vuosittaista kokoelmahankintoihin varattua määrärahaa, mutta ostoja on tehty jonkin verran, tosin 2000-luvulla ostot ovat olleet hyvin vähäisiä ja satunnaisia.

Kainuun Museon toiminta siirtyi Kainuun Museoyhdistykseltä Kajaanin kaupungille vuonna 1977. Luovutuskirjan allekirjoitustilaisuudessa Kainuun Museoyhdistyksen edustajina olivat maisterit Irma Vartiainen ja Helena Vartiainen sekä kaupungin edustajina kaupunginjohtaja Sakari Lahtinen ja kaupunginsihteeri Kalervo Koukkari.

Kainuun Museon kokoelmista löytyy esimerkkejä myös vienankarjalaisesta pukuperinteestä. Kreivi Louis Sparre lahjoitti vuonna 1936 Kainuun Museoyhdistykselle Vienan Karjalasta keräämiään tekstiilejä, muun muassa tämän sorokan.

Museon tekstiili- ja pukukokoelmia on kartutettu vuosikymmenten varrella myös suunnitelmallisen keruutoiminnan kautta. Kokoelmat ovat painottuneet toisaalta virkapukujen, kaupunkilaisen elämäntyylin ja muodin tallentamiseen, joka on enimmäkseen tapahtunut yksityisten henkilöiden ja yhteisöjen toimesta. Toisaalta tutkimuskohteena ovat olleet perinteiset tekstiilit, käsityöt ja pukuparret, joiden keruussa ulkopuolisella rahoituksella on ollut keskeinen osuus. Kainuulaisen tekstiiliperinteen lisäksi museon kokoelmissa on vienankarjalaista pukuperinnettä, jota on tallennettu jo 1930-luvulta lähtien museon kokoelmiin ja sittemmin täydennetty vuosituhannen vaihteessa kahdessa projektissa, RIHMA ja Rulla. Projektien tavoitteena on ollut kerätä ja tallentaa kainuulaista ja vienankarjalaista tekstiili- ja vaatetusperinnettä, kehittää perinteen tutkimusta, tuntemusta ja hyödyntämistä sekä edistää yhteistyötä raja-alueen toimijoiden

kesken. Projektien aineisto on koottu omaksi RIHMA-kokoelmakseen, johon kuuluu esineiden lisäksi huomattava määrä valo- ja diakuvia, esineinventointeja, tekstiiliperinnettä koskevia äänitteitä sekä kenttäpäiväkirjoja. Tekstiilien tutkimusta ja tallentamista ovat tukeneet Kainuun rahasto, Museovirasto ja Interreg II Karjala -ohjelma.

Valokuvakokoelman aineisto koostuu henkilökunnan omista kuvauksista sekä museolle lahjoitetuista, ostetuista ja kopiaiduista kuvista. Museossa työskenteli vuosina 1979–1993 valokuvaaja ja tuolloin dokumenttikuvauksia oli joinakin vuosina erittäin aktiivista. Myöhemmin kuvadokumentointi on vähentynyt, kun työntekijät ovat tehneet sitä oman työnsä ohessa. 1980-luvulla valokuvia kerättiin paljon Kajaanin keskustan alueelta kaupungin pienoismallia varten. Keräystyötä on tehty myös joihinkin näyttelyihin ja muun muassa metsätyöperinteeseen liittyen. Ajoittain museolle on tullut suuria lahjoituseriä, jotka on otettu kokonaan suorittamatta karsintaa luettelointivaiheessa ja näin ollen kokoelmassa on paljon myös tarpeettomia kuvia.

Laajan kuva-aineiston käyttöä vaikeuttaa se, että vain osa kohteista on järjestetty aiheittain ja museon kokoelmanhallintajärjestelmässä on vain murto-osa kuvista. Kokoelma sisältää myös paljon kuvia, joihin ei ole riittäviä tietoja, jotta niitä voisi hyödyntää. Aineiston järjestyskään ei ole aina looginen, koska arkistosta eri aikoina vastanneilla henkilöillä on ollut erilainen tapa tulkita ja luokitella kuvia.

Kainuun Museon arkistokokoelmaan kuuluu diariomatonta arkistoa I, jota on kartutettu Museoyhdistyksen aikaan ja jonka materiaaleista osalla on esinenumero, sekä diarioitu arkisto II, jonka diariointi on aloitettu vuonna 1982. Samana vuonna aloitettiin myös arkisto I:n järjestäminen. Arkistokokoelma koostuu niin yksityishenkilöiden, yhteisöjen kuin yritysten arkistomateriaalista. Arkistokokoelman kartuttaminen on ollut pääosin satunnaista ja esimerkiksi esinelahjoitusten yhteydessä vastaanotettuja yksittäisiä asiakirjoja on tallennettu arkistokokoelmaan. Arkistokokoelmaan on otettu myös aineistoa, joka ei museolle varsinaisesti kuulu. Osa museon arkistoon talletetusta aineistosta onkin vuonna 1989 siirretty Kajaanin kaupunginarkiston yhteydessä

Kainuun Museon arkistokirjastoon on tallennettu näyttely- ja tutkimustoiminnassa hyödynnettäviä vanhoja kirjoja.

toimivaan kotiseutuarkistoon. Nykyään osa asiakirja-aineistolahjoituksista ohjataan suoraan kotiseutuarkistoon, johon on tallennettu koko Kainuun maakuntaa koskevaa aineistoa sekä yhteisöiltä että yksityisiltä henkilöiltä.

Arkistokirjasto puolestaan käsittää museon vanhojen kirjojen kokoelman, minkä lisäksi museolla on käsikirjasto, jonka teokset on luetteloitu Kajaanin kaupunginkirjaston tietokantaan.

Keväällä 2022 Kainuun Museon kokoelmissa on noin 23 000 esinettä ja 370 000 kuvatallennetta. Arkistokokoelma käsittää noin 900 päänumeroa, joiden sisällöt ovat määrältään hyvin vaihtelevia. Arkistokirjastossa on reilut 2300 nidettä.

Museon kokoelmaorganisaatio ja -resurssit

Kainuun Museon esinekokoelmista vastaavat pääsääntöisesti amanuenssi, tekstiilikonservaattori ja museomestari, valokuvakokoelmasta on vuodesta 2013 lähtien vastannut museonjohtaja. Arkisto- ja arkistokirjastokokoelma ovat pääasiassa amanuenssin vastuulla. Kokoelmatyöhön osallistuu myös muu henkilökunta, esimerkiksi valokuvadokumentoinnin ja näyttelyiden yhteydessä. Lisäksi esimerkiksi kokoelmien luettelointiin ja digitointityöhön osallistuvat määräaikaiset työntekijät, kesätyöntekijät ja harjoittelijat. Myös viikonloppuvalvojat tekevät valokuvakokoelman digitointityötä säännöllisesti. Koska kokoelmatyötä tekevä henkilökunta osallistuu myös muuhun museotyöhön, esimerkiksi näyttelytyöhön,

varsinaiseen kokoelmien kehittämistyöhön jäävä aika vaihtelee suuresti vuosittain.

Museon kokoelmatyötä kehittämään on vuonna 2013 perustettu esineryhmä ja valokuvaryhmä, jotka järjestivät kokouksia parin vuoden ajan. Vuonna 2020 perustettiin kokoelmatyöryhmä, johon kuuluvat pääsääntöisesti kokoelmatyötä tekevien lisäksi maakunta-amanuenssi. Kokoelmatyöryhmä on kokoontunut pari kertaa vuodessa ja myös jatkossa kokouksia voidaan järjestää muutamia kertoja vuodessa tai tarpeen vaatiessa.

TALLENNUS JA KARTUNTA

Tallennusalueet ja tallennuksen painopisteet

Koska Kainuun Museo toimii alueellisena vastuumuseona omalla alueellaan, määrittäyty museon tallennusalue ja tallennuksen painopiste ennen kaikkea maantieteellisestä näkökulmasta. Toisaalta tapauskohtaisesti harkiten tallennusta voidaan tehdä myös tämän maantieteellisen alueen ulkopuolella, jos tallennettava aineisto tai ilmiö linkittyy kuitenkin vahvasti Kainuuseen. Maantieteellisen näkökulman lisäksi myös temaattiset näkökulmat ohjaavat museon tallennustyötä etenkin nykydokumentoinnin suhteen. Vuonna 1992 Museovirasto ja silloiset maakuntamuseot sopivat nykydokumentoinnin vastuualuejaosta. Se on osittain vaikuttanut Kainuun Museon kokoelmatoimintaan, mutta ei erityisen vahvasti. Tuolloin museon vastuualueiksi määriteltiin:

I Kulttuuriympäristö

- agraari ja ruraali kulttuuriympäristö
- teollinen ja urbaani kulttuuriympäristö
- rakennukset

II Asuminen ja pukeutuminen

- asunnot ja sisustus
- julkiset tilat ja niiden sisustus
- puhtaus ja hygienia

III Tuotanto

- maa- ja metsätalous sivuelinkeinoineen
- kalastus ja kalatalous sekä muu pyynti
- kotiteollisuus
- metsä- ja puutavarateollisuus

V Julkinen elämä

- maanpuolustus ja rajojen vartiointi
- terveydenhoito (myös kansanomainen) ja sosiaalitoimi

VI Vapaa-aika

- virkistys ja kulttuuripalvelut
- tapakulttuuri: elämänkaari, juhlat, uskomukset, uskonnollinen elämä
- muu vapaa-ajan vietto

VII Yhteisöllinen kulttuuri

- osa-, ala- ja ryhmäkulttuurit, sosiaaliryhmät, luokat yms.

Kainuun Museo on osallistunut 2010-luvulla alkaneeseen ammatillisten museoiden tallennus- ja kokoelmayhteistyöverkosto TAKO:n toimintaan ja on sopinut Museoviraston kanssa tallennustyönjakosopimuksen. TAKO-verkoston kautta museot voivat kehittää ja ylläpitää valtakunnallista tallennustyönjakoa, toteuttaa erilaisia nykydokumentointihankkeita sekä keskustella kokoelmatyön ajankohtaisista asioista. Yksittäisten museoiden näkökulmasta TAKO-työskentely auttaa kartunnan suuntaamisessa ja resurssien keskittämisessä ydintehtävään.

Kainuun Museo osallistui syksyllä 2020 TAKO-verkoston Kulutuksentallentajat-nykydokumentointitempaukseen. Tempauksessa tallennettiin Kainuun jätehuollon kuntayhtymän Ekokymppin toimintaa Majasaaren jätekeskuksessa.

TAKO-verkosto jakautuu seitsemään temaattiseen työryhmään eli pooliin. Kainuun Museo on osallistunut TAKO-toiminnan alkuvuosista lähtien Pooli 1:een, jonka teemana on Ihminen ja luonto ja joka keskittyy luontoon sekä luonnon ja ihmisen väliseen vuorovaikutussuhteeseen liittyviin kokoelma- ja tallennustyön kysymyksiin. Kainuun Museon tallennustehtävänä on ollut teema Metsien käyttöharrastustoiminnassa. Kainuun Museossa ihminen ja luonto -teemaa on tallennettu aikaisemmin erityisesti maa- ja metsätalouden näkökulmasta, mutta poolityöskentelyn myötä näkökulmaa on haluttu laajentaa myös omavaraistalouden ja luonnonantimien käytön muutokseen.

Valtakunnallista tallennustyönjakoapäivitetään säännöllisesti vuosittain ja museot voivat ehdottaa muutoksia omiin tallennustehtäviinsä. Myös Kainuun Museon tallennustehtäviä on vuonna 2022 laajennettu Pooli 1:n alateemoilla Metsästäys ja eräkulttuuri, Metsät hyvinvoinnin, luovuuden, elämysten ja innovaatioiden lähteenä sekä Sisävesikalastus. Jatkossa museon on säännöllisesti mietittävä omaa tallennustehtävää siitä näkökulmasta, onko siihen syytä tehdä muutoksia ja vastaako tallennustehtävä museon tavoitteita tallennustyön suhteen.

Objektityypit

Kainuun Museossa alueen kulttuuriperintöä tallennetaan esineinä, valokuvina, av-aineistoina, asiakirja-aineistoina ja kirjallisuutena. Esine- ja valokuvakokoelmat muodostavat laajimman kokonaisuuden museon kokoelma-aineistosta. Esine- ja valokuvakokoelmia täydentävät arkisto-, arkistokirjasto- ja käsikirjastoaineistot, joita voidaan hyödyntää ennen kaikkea museon näyttely- ja tutkimustoiminnassa.

Erilaisten objektityyppien tallennuksessa on otettava huomioon myös aineiston mahdollinen pitkäaikaissäilytys ja sen edellytykset. Erityisesti pitkäaikaissäilytyksen haasteet korostuvat digitaalisten valokuva- ja av-aineistojen kohdalla sekä toisaalta myös esimerkiksi c-kasettien, videonauhojen ja vastaavien aineistojen kohdalla.

Tallennuskriteerit

Kokoelmien kartuttamisen tulee olla suunnitelmallista ja harkittua. Säilytystilan rajallisuuden vuoksi kokoelmiin ei kannata ottaa sellaista aineistoa, jota on jo mahdollisesti useampi vastaava kappale tai aineiston kontekstitiedot ovat puutteelliset eikä sillä näin ollen ole tutkimuksellista merkitystä. Esineen merkitystä on kuitenkin aina arvioitava tapauskohtaisesti ja tehtävä sen mukaan päätös kokoelmiin liittämistä.

Kokoelmiin otettavilla kohteilla tulee olla jokin yhteys Kainuuseen esimerkiksi valmistuksen tai käytön kautta. Tämän lisäksi objektien merkitys voi syntyä siitä, että ne kuvaavat tyypillisesti omaa aikakauttaan tai ne liittyvät kainuulaisiin merkittäviin elinkeinoihin, historiallisiin tapahtumiin, tunnettuihin henkilöihin tai kuvastavat yleisesti kainuulaisen kulttuurin erityispiirteitä.

Kokoelmiin liitettävien objektien ja tallenteiden tulee olla hyväkuntoisia. Heikko laatu voidaan hyväksyä vain silloin, jos kohde on harvinainen tai kuluminen kertoo erityisesti kohteen historiasta ja käytöstä. Museo ei myöskään ota vastaan sellaisia objekteja, jotka voivat vaarantaa työntekijöiden tai muun kokoelman turvallisuuden esimerkiksi sen takia, että ne sisältävät vaarallisia aineita.

Lahjoituksista on jouduttu joskus kieltäytymään vapaan säilytystilan puutteen takia, mutta se ei luonnollisestikaan voi olla ensisijainen lahjoituksesta kieltäytymisen syy. Toisaalta jos museolla on jo kokoelmissaan vastaavia objekteja tai muuta aineistoa riittävästi, on lahjoituksesta kieltäydytty.

Kainuun Museon kokoelmissa on yhtenä esimerkkinä alueen teollisesta toiminnasta Otanmäen kaivoskokoelma, joka sisältää noin 400 kaivostoimintaan liittyvää esinettä.

Tallennussuunnitelma

Tallennussuunnitelmassa määritellään mahdollisimman yksityiskohtaisesti ja konkreettisesti se, mitä kokoelmiin tallennetaan. Tallennussuunnitelman lähtökohtana on nykyisen kokoelman arviointi ja arvioinnin yhteydessä tehdyt havainnot kokoelman täydennystarpeista. Tallennussuunnitelma edesauttaa laadukkaan tallennustyön toteuttamista ja olemassa olevien kokoelmien täydentämistä.

Vuoden 2015 Kokoelma- ja tutkimussuunnitelmassa museon kokoelmien puutteiksi on määritelty muun muassa seuraavanlaisia teemoja:

- erilainen kalastusvälineistö
- kauppaesineistö
- kainuulaiset käsityötuotteet ja käsityöteollisuuden tuotteet
- metsätyöt ja metsäteollisuus sekä muu teollinen toiminta Kainuussa
- sodanjälkeisen ajan esineistö, joka kertoo elämänpiirin laajentumisesta ja teollisen esineistön lisääntymisestä
- nuorisokulttuuri

Erityisesti vaihtuvien näyttelyiden suunnittelun yhteydessä merkittäväksi puutteeksi on noussut listassakin mainittu sotien jälkeisen ajan arkipäiväinen esineistö, jonka tallentaminen olisi tärkeää nyt, kun aineistoa on vielä kohtuullisesti saatavilla. Museon henkilöstöresurssit eivät kuitenkaan mahdollista säännönmukaista kokoelmien kartutustyötä, jonka avulla voitaisiin täydentää juuri näitä kokoelmissa havaittuja puutteellisuuksia. Tallennusta pyritään kuitenkin resurssien mukaan ohjaamaan havaittuihin puutteisiin sekä museon tallennustyönjakovastuuseen kuuluviin osa-alueisiin erilaisilla nykydokumentointikampanjoilla.

Sotien jälkeisen ajan teollinen esineistö aina näihin päiviin asti kertoo omaa tarinaansa elämäpiirin laajenemisesta ja ihmisten arkipäiväisestä elämästä. Tällaisen esineistön tallentaminen museon kokoelmiin on jatkossa ensiarvoisen tärkeää.

Tallennustavat

Kainuun Museon kokoelmat karttavat pääasiassa museolle lahjoituksena tarjottujen yksittäisten objektien ja hankintaerien kautta. Tallennus on siis pääosin passiivista ja aloite tallennettavan aineiston siirtämisestä museon kokoelmiin tulee museon ulkopuolelta. Passiivisessa tallennuksessa museo ei juurikaan voi vaikuttaa siihen, millaista aineistoa kokoelmiin tarjotaan.

Passiivisen tallennuksen lisäksi voidaan harjoittaa aktiivista tallennusta, jolloin museo pyrkii itse aktiivisesti täydentämään

kokoelmissa havaittuja puutteita yhteistyössä ulkopuolisten tahojen kanssa. Aktiivista tallennusta voidaan hyödyntää esimerkiksi nykydokumentointihankkeissa tai vaihtuvien näyttelyiden suunnittelun ja siihen liittyvän tallennustyön yhteydessä.

Tulevina vuosina tiettyihin teemoihin keskittyviä aktiivista tallennusta hyödyntäviä tallennushankkeita on pyrittävä tekemään säännönmukaisesti, koska niiden kautta on mahdollisuus täydentää kokoelmia juuri niiltä osin kuin on tarpeen. Samoin nykydokumentointi siihen liittyvine monipuolisine tallennustapoineen tulee olemaan jatkossa entistä tärkeämpi osa tallennustyötä.

Museon käyttämät pääasialliset tallennustavat ovat objektien kerääminen ja valokuvaaminen, mutta näitä tapoja voidaan täydentää myös esimerkiksi haastatteluilla ja kirjoituskeruilla. Perinteisiä tallennustapoja täydentävät tavat korostuvat erityisesti ilmiökohtaisen tallennuksen yhteydessä sekä nykydokumentointia tehtäessä. Kainuun Museo osallistuukin mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi museoiden yhteisiin nykydokumentointitempauksiin, joiden avulla museon kokoelmiin saadaan nykyajan ilmiöistä kertovaa monipuolista materiaalia.

Vaikka museossa ei ole varsinaista arkeologista kokoelmaa, on esinekokoelmaan liitetty joitakin kymmeniä maalöytöjä. Maalöydöt toimitetaan Museovirastoon, mutta mikäli Museovirasto ei ota löytöjä kokoelmiinsa, voidaan niiden sijoittamista harkita Kainuun Museon kokoelmiin tapauskohtaisesti, etenkin jos kyseessä on historiallisen ajan maalöytö.

Kartuntamäärät ja seuranta

Kokoelmien kartuntaa seurataan vuosittain sekä museon omaa toimintakertomusta että Museoviraston valtakunnallisia tilastoja varten. Myös TAKO-yhteistyön puitteissa tilastoidaan vuosittain museon tallennustehtävän kartuntamäärät. Kartuntamäärien lisäksi tilastoissa kiinnitetään huomiota muun muassa kokoelmien digitointiasteeseen ja lainattujen kokoelmaobjektien määrään.

Vaikka kokoelmien määrällinen vuosikartunta on yksi tärkeistä tilastoitavista asioista, on jatkossa kiinnitettävä entistä enemmän huomiota kokoelmien laadulliseen kartuttamiseen, joka pohjautuu kokoelmapoliittisiin ja tallennussuunnitelman mukaisiin lähtökohtiin. Koska kokoelmia on tavoitteena kartuttaa hallitusti, ei pelkkä määrällinen tilastointi anna oikeaa kuvaa kokoelmatyön vaikuttavuudesta ja tuloksista. Erityisesti kokoelmien käyttö esimerkiksi näyttelyissä ja tutkimuksessa jää tällaisessa tilastoinnissa kokonaan huomioimatta. Toisaalta myös kokoelmien saavutettavuuteen ja kokoelmatietojen avaamiseen liittyvät tilastotiedot tulevat olemaan tärkeä indikaattori kokoelmatyön vaikuttavuudesta tulevaisuudessa.

Kainuun Museon esinekokoelma on karttunut viime vuosina noin 100–200 objektin vuosivauhtia. Valokuvien kartunta on viime vuosina vaihdellut vuosittain reilusta 500:sta lähes 2000:een ja arkiston kartunta on vaihdellut vajaasta kymmenestä arkistonumerosta reiluun pariin kymmeneen, tosin yksi arkistonumero voi sisältää useita asiakirjoja, joten pelkkä arkistonumero ei juurikaan kerro arkiston kokonaiskartunnasta. Myös arkistokirjastokokoelmaa on vuosittain kartutettu muutamilla julkaisuilla.

Koska museon käytössä olevat säilytystilat ovat rajalliset, eivät kokoelmat voi kasvaa harkitsemattomasti. Toisaalta esimerkiksi digitaalinen aineisto vaatii myös säilytykseen palvelintilaa ja aineiston digitointi itsessään henkilöresursseja. Vaikka tilantarve on yksi kokoelmien kartunnan kynnyskysymyksistä, ei siihen vedoten voida jättää tallennustyötä tekemättä. Myös lähivuosisikymmeniä, nykyhetkeä ja tulevaisuutta on tallennettava museon kokoelmiin samalla tavalla kuin menneitä aikoja, mutta harkitusti ja kestäväällä tavalla.

Muistiorganisaatioiden ja museoiden tallennustyönjako alueellisesti

Alueellisena vastuumuseona Kainuun Museon tallennusvastuulle kuuluu koko maakunnan kulttuuriperinnön tallentaminen ja museon kokoelmien on oltava alueellisesti riittävän kattavat. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että Kainuun Museon olisi mielekäästä tallentaa kaikkea

mahdollista aineistoa omiin kokoelmiinsa, vaan ennen kaikkea koordinoita alueen museoiden välistä yhteistyötä.

Kainuussa toimii Kainuun Museon ja Kajaanin taidemuseon lisäksi vain yksi ammatillisesti hoidettu museo Kuhmossa, joten valtaosa maakunnan museoista on ei-ammatillisesti hoidettuja paikallismuseoita. Tällaisilla museoilla itsellään ei ole juurikaan resursseja kokoelmiensa säännönmukaiseen kartuttamiseen. Kainuun Museolle tarjottujen lahjoitusten suhteen kuitenkin tehdään tapauskohtaista harkintaa ja jos lahjoituksen todetaan sopivan paremmin esimerkiksi johonkin alueen paikallismuseoista, voidaan lahjoitusta tarjota myös niihin.

Työnjako Kajaanin kaupunginarkistossa toimivan kotiseutuarkiston kanssa toimii luontevasti ja usein museolle tarjottavia arkistoaineistoja ohjataan suoraan kotiseutuarkistoon tai vaihtoehtoisesti muissa Kainuun kunnissa toimiviin kotiseutuarkistoihin. Myös kirjaston kanssa tehdään yhteistyötä esimerkiksi aineistolahjoitusten yhteydessä.

KOKOELMIEN HALLINTA

Kokoelmien jaottelu

Kainuun Museon kokoelmat jakautuvat esine-, valokuva-, arkisto- ja arkistokirjastokokoelmiin. Lisäksi museolla on rekvisiittakokoelma ja käsikirjasto, jonka julkaisut löytyvät Kajaanin kaupunginkirjaston tietokannasta.

Esinekokoelma jakautuu Kainuun Museon pääkokoelman lisäksi kolmeen alakokoelmaan: RIHMA-kokoelmaan, Uutelan/Jylhämän kokoelmaan ja Otanmäen kokoelmaan. Mikään näistä alakokoelmista ei kuitenkaan enää kartu, vaan vain Kainuun Museon pääkokoelma on edelleen karttuva esinekokoelma.

Kainuun museoyhdistyksen perustamisvuodesta 1930 lähtien kartutettu esinekokoelma käsitti alkuvaiheessa esineiden lisäksi myös museolle lahjoitetut valokuvat, arkistoaineiston ja kirjat. Myöhemmässä vaiheessa nämä aineistot on siirretty osaksi valokuvakokoelmaa, arkistoa sekä arkistokirjastoa. Aluksi museolle lahjoitetut objektit luettelointiin jokainen omalle juoksevalle numerolleen, vasta vuodesta 1978 lähtien lahjoituskokonaisuuksista on muodostettu hankintaeriä, joiden sisältämät objektit saavat hankintaeränumeron lisäksi alanumeron. Samoihin aikoihin vuonna 1979 myös valokuvista muodostettiin oma kokonaisuutensa ja ne saivat oman diaarion ja numeroinnin. Arkistoaineistoa ryhdyttiin säännönmukaisesti diarioimaan vuodesta 1982 eteenpäin.

Varsinaisten kokoelma-aineistojen lisäksi Kainuun Museossa on muutaman sadan esineen rekvisiittakokoelma, jonka aineistoa voidaan käyttää museon näyttelytoiminnassa ja lisäksi sitä on mahdollista hyödyntää esimerkiksi yleisötyössä. Rekvisiittakokoelmaa ei kartuteta aktiivisesti, vaan siihen tehdään hankintoja muun muassa varsinaisen museokokoelman kartuttamisen yhteydessä. Esimerkiksi esineiden kaksoiskappaleita tai kokoelmista poistettuja objekteja voidaan sijoittaa rekvisiittakokoelmaan käyttöesineiksi.

Kainuun Museoyhdistyksen puheenjohtaja, lehtori Irma Vartiainen tutkii museon kokoelmista löytyvää sokerihakkuria.

Esine-, valokuva- ja arkistokirjasto kokoelmia koskevia tietoja on kirjattu kokoelmanhallintajärjestelmään. Myös arkistokokoelman aineistoja tullaan jatkossa kirjaamaan kokoelmanhallintajärjestelmään, koska tämä helpottaa huomattavasti arkistoaineiston käyttöä

esimerkiksi tutkimus- ja näyttelytoiminnassa. Kainuun Museon rekvisiittakokoelmaa ei kirjata kokoelmanhallintajärjestelmään. Sen hoidossa ja käytössä ei myöskään noudateta museaalisia periaatteita.

Kokoelmiin liittäminen

Kainuun Museon kokoelmien pääasialliset kartuntatavat ovat lahjoitus ja osto. Museoon on lisäksi deponoitu eli talletettu objekteja ja aineistoja, mutta nykyään deponointeja ei enää oteta vastaan. Museon kokoelmiin on myös aiempina vuosikymmeninä luetteloitu paljon museolöytöjä, jotka ovat olleet museokokoelmiin kuuluvia syystä tai toisesta taustatiedottomia objekteja.

Kokoelmien kartuttamisen on luonnollisesti oltava suunnitelmallista ja harkittua. Säilytystilojen rajallisuus asettaa omat ehtonsa sille, mitä kokoelmiin otetaan, mutta toisaalta lahjoituksista ei voida lähtökohtaisesti kieltäytyä vain sen takia, että niille ei ole säilytystilaa. Esineiden vastaanottaminen on mietittävä tilannekohtaisesti ja ratkaistava mahdollinen säilytystilaongelma.

Museon kokoelmat karttavat useimmiten lahjoitusten kautta. Päätös kokoelmiin ottamisesta tehdään tarkastelemalla objektin merkitystä, kuntoa sekä sitä, ettei vastaavaa objektia kokoelmissa vielä ole. Kaikki objektit on numeroitava ja vietävä kokoelmanhallintajärjestelmään. Objekteista on luetteloinnin yhteydessä tallennettava mahdollisimman tarkat taustatiedot.

Kainuun Museon tekstiilikokoelmat on sijoitettu Otanmäessä sijaitseviin säilytystiloihin.

Lahjoituksina tulevista aineistoista täytetään vastaanottosopimus. Jos aineisto saapuu postitse, saatekirje voi korvata vastaanottosopimuksen, mutta tällöinkin on pyrittävä mahdollisuuksien mukaan lähettämään postitse vastaanottosopimus lahjoittajalle allekirjoitettavaksi. Aineiston liittäminen kokoelmiin on pyrittävä tekemään mahdollisimman pian aineiston vastaanottamisesta ja prosessin pitää olla sujuva, mikä tarkoittaa aktiivista sisäistä tiedottamista prosessiin osallistuvien kesken.

Kokoelmiin otettavat lahjoitukset kirjataan diaarikirjaan sekä kokoelmanhallintajärjestelmään hankintaerinä. Yksi hankintaerä voi sisältää yhden tai useamman objektin. Hankintaerälle annetaan yksi tai useampi päänumero riippuen siitä, onko hankintaerässä useiden eri objektityyppien objekteja.

Kokoelmien kartuttaminen ostojen kautta on mahdollista hyvin harvoin johtuen niukoista taloudellisista resursseista. Talletuksia eli deponointeja museo ei ota enää vastaan kuin vain erityisen painavasta syystä, jos kyseessä on Kainuun historian ja kulttuurin näkökulmasta harvinaislaatuinen objekti, joka ei tulisi muuten säilymään. Tällaisissakin tapauksissa objekti pyritään saamaan ensisijaisesti museon omistukseen. Tulevina vuosina myös aiemmista deponoinneista on neuvoteltava tallettajien kanssa ja sovittava joko talletuksen muuttamisesta lahjoitukseksi tai palautettava deponointi takaisin tallettajalle.

Luettelointi ja digitointi

Luettelointi on museoiden kokoelmatyön keskeisimpiä osa-alueita. Luetteloinnin avulla kokoelmiin liitettävästä objektista tallennetaan kaikki mahdollinen tieto sekä erotetaan objekti muista objekteista ja tehdään se tunnistettavaksi. Objektista kirjattavat tiedot käsittelevät muun muassa sen valmistus- ja käyttöhistoriaa sekä fyysisiä ominaisuuksia.

Museon kokoelmien varhaisimmat objektit on luetteloitu hyvin suppeilla tiedoilla eikä niistä ole juurikaan kirjattu esimerkiksi valmistus- ja käyttöhistoriatietoja. Museolla ei ole ollut omia, kirjattuja

luettelointiohjeita varsinaisesti käytettävissään ennen 2000-lukua. Museon nykyiset luettelointikäytännöt pohjautuvat valtakunnallisiin luettelointiohjeisiin¹⁴, joiden pohjalta on muokattu museon käyttämään kokoelmanhallintajärjestelmään soveltuvat ohjeet.

Nykyisin luetteloinnissa korostuu ennen kaikkea objektin historiatietojen tallentaminen; ilman kontekstityietoja objektin museoarvo on vähäinen. Toki objekti ilman kontekstityietoja voi olla esimerkiksi mallinsa ja tyyliensä perusteella tallentamisen arvoinen, mutta kontekstityetöjen tallennus on tärkeää uusia lahjoituksia vastaanotettaessa.

Nykyään luetteloinnin yhteydessä suoritettava aineiston digitointi eli analogisen aineiston muuttaminen digitaaliseen muotoon on tärkeä osa luettelointiprosessia. Paperivalokuvat skannataan digitaaliseen muotoon ja niistä liitetään pieniresoluutioiset katselukuvat kokoelmanhallintajärjestelmään. Korkearesoluutioisia kuvia säilytetään kaupungin palvelimella. Myös esineistä otetaan luettelointiprosessissa digitaaliset kuvat, jotka liitetään pieniresoluutioisina kokoelmanhallintajärjestelmään esineen tietoihin. Kuvien lisäksi objekteista sähköisessä muodossa tallennettavat metatiedot ovat tärkeä digitoinnin muoto. Nykyisin objektin digitointi pyritään tekemään lähtökohtaisesti mahdollisimman kattavasti ja niillä vähimmäistiedoilla, jotka on määritelty muun muassa luettelointiohjeistuksessa.

Luetteloinnissa pyritään siihen, että uudet lahjoitukset saataisiin mahdollisimman nopealla aikataululla käsiteltyä eikä luettelointiviivettä syntyisi. Jos luetteloitavaa esineistöä on kertynyt erityisen paljon, voidaan ensimmäiseksi tehdä tunnistusluettelointi, jossa objektista kirjataan vähimmäistiedot. Kun kaikki luettelointia odottavat objektit on saatu tunnistuslueteloitua, voidaan niiden tietoja täydentää esimerkiksi objektin sisältämien historiatietojen ja merkitysten luetteloinnilla. Tavoitteena toki on, että objektit voitaisiin heti tutkimuslueteloida mahdollisimman täydellisin tiedoin.

14 <http://www.luettelointiohje.fi> > viitattu 7.7.2021

Esinekokoelman suhteen tilanne luetteloinnissa on kohtuullinen ja esinekokoelman tiedot on pääosin viety järjestelmään, tosin aiempien vuosikymmenten lahjoitusten kontekstitiedot ovat hyvin niukat ja näin ollen esineiden tietoja olisi tärkeää täydennysluetteloita esimerkiksi inventoinnin yhteydessä. Esineet on suurelta osin kuvattu ja digitaaliset kuvat liitetty esineiden tietoihin, mutta osasta esineistä kuvat puuttuvat.

Valokuvakokoelman luettelointia ja digitoimista tehdään koko ajan, mutta keväällä 2022 kuva-aineistosta vajaa kaksikymmentä prosenttia on digitoitu. Toisaalta osa valokuvakokoelman kuvalahjoituksista on määrällisesti niin suuria, että niiden luettelointiin ja digitoimiseen tarvitaan aikaa useita vuosia. Myös valokuvakokoelman aineiston taustatiedoissa on paljon puutteellisuksia ja varsinkin menneinä vuosikymmeninä aineistoja on otettu vastaan puutteellisilla tiedoilla. Tällaisten kuva-aineistojen täydennysluettelointi on kuitenkin käytännössä hyvin haastavaa, sillä esimerkiksi kuvissa esiintyvien henkilöiden ja paikkojen tunnistaminen jälkikäteen voi olla lähes mahdotonta. Nykyisin valokuvienkin osalta painotetaan taustatietojen merkitystä lahjoitusten yhteydessä.

Kokoelmanhallintajärjestelmä

Kainuun Museon kokoelmien luettelointi tehtiin aluksi kirjaamalla käsin esinetiedot museon esinekirjaan, johon merkittiin sekä lahjoitustiedot että suppeat tiedot itse esineistä. 1970-luvun lopusta ja 1980-luvun alusta lähtien ryhdyttiin käyttämään diaarikirjaa sekä esineiden, valokuvien, arkistoaineiston että arkistokirjaston osalta. Diaarikirjaan merkitään hankintaeränumerot ja erään kuuluvien objektien määrä sekä suppeat tiedot. Samoihin aikoihin diaarikirjan käyttöönoton kanssa otettiin käyttöön manuaaliset esinekortit, jotka täytettiin kirjoituskoneella ja sidottiin kirjoiksi. Vuonna 1993 Kainuun Museossa otettiin käyttöön ensimmäinen kokoelmanhallintajärjestelmä Antikvaria, johon esinekokoelman tiedot syötettiin lähes kokonaisuudessaan vanhojen esinekirjojen ja manuaalisten korttien tietojen pohjalta, mutta valokuvia järjestelmässä oli hyvin vähän eikä muuta aineistoa lainkaan. Joistakin valokuva- ja arkistoaineistoista sekä arkistokirjoista on tehty erilaisia hakuja helpottavia tiedostoluetteloita.

Kainuun Museon esinekokoelman tiedot luettelointiin aluksi esinekirjaan, josta löytyvät sekä lahjoitustiedot että suppeat tiedot esineistä. Esinekirjoja käytettiin aina siihen asti, kunnes museo siirtyi museoyhdistykseltä Kajaanin kaupungille.

Vuonna 2011 Antikvaria vaihdettiin museotietojärjestelmä Muskettiin, joka toimi selainpohjaisena järjestelmänä. Musketin käytön myötä myös valokuvaluettelointi siirtyi vähitellen sähköiseen järjestelmään. Esineiden ja valokuvien lisäksi Musketti-järjestelmään luettelointiin myös osa arkistokirjastokokoelmasta.

2010-luvun loppupuolella museoiden kokoelmanhallintajärjestelmissä on tapahtunut paljon kehitystä ja uusien järjestelmien käyttöönoton

myötä Museovirasto on lopettanut museotietojärjestelmä Musketin kehittämisen. Näin ollen monet museot ovat olleet siinä tilanteessa, että Musketin tilalle on hankittu uusi kokoelmanhallintajärjestelmä.

Kainuun Museo kilpailutti kokoelmanhallintajärjestelmän hankinnan yhdessä Kajaanin taidemuseon kanssa alkuvuodesta 2019 ja uudeksi järjestelmäksi valittiin Userix Oy:n kehittämä Collecte. Migraatio Musketista Collecteen alkoi syksyllä 2019 ja vuoden 2020 kesällä Kainuun Museossa päästiin käyttämään uutta järjestelmää luettelointityössä. Kainuun Museo pyrkii olemaan aktiivisesti mukana Collecte-järjestelmän kehitystyössä, jotta järjestelmä vastaisi parhaalla mahdollisella tavalla museon tarpeita kokoelmanhallinnan suhteen. Lisäksi Kainuun Museo on mukana kehittämässä Collecteen kulttuuriympäristötoiminnallisuutta ja -lomakkeita, joiden avulla sekä rakennetun kulttuuriympäristön että arkeologisen kulttuuriperinnön tietoja voidaan lisätä järjestelmään.

Uuden kokoelmanhallintajärjestelmän myötä myös arkistoaineiston luettelointi järjestelmään on ajankohtaista. Arkistoaineistosta on tehty manuaaliset kortit ja aineisto on osittain kirjattu excel-taulukkoon, mutta kaikkea arkistoaineistoa ei löydy edes manuaalisista korteista. Näin ollen arkistoaineiston yksityiskohtainen luettelointi järjestelmään tulee olemaan aineistojen käytettävyyden kannalta ensiarvoisen tärkeää tulevina vuosina.

Musketin käyttöönoton yhteydessä Antikvariasta otettiin varmuuskopiot paperisina tietokantatulosteina sellaisesta aineistosta, josta ei ole enää olemassa manuaalisia esinekortteja. Tietokantatulosteita säilytetään museon arkistossa. Tietokantatulosteita Musketti-järjestelmästä ei kuitenkaan enää otettu vuonna 2020 siirryttäessä käyttämään Collecte-järjestelmää. Collecten aineistojen päivittäisestä varmuuskopioinnista huolehtii sopimuksen mukaan palveluntarjoaja Userix Oy.

Kokoelmien dokumentointi ja inventointi

Museon kunnallistamisen jälkeen 1980-luvun alusta lähtien kokoelmia käytiin läpi ja luettelointi aktiivisesti, minkä myötä

kokoelmiin muun muassa luettelointiin paljon museolöytöjä eli esineitä, joiden lahjoittajasta ja taustoista ei ollut tietoja. Museokokoelmien kattavampaa inventointia on aloitettu vuonna 2006, mutta se on jäänyt pahasti kesken. Tulevina vuosina kokoelmien inventointi on yksi tärkeimmistä kokoelmatyön osa-alueista, johon on käytettävä aikaa ja henkilöresursseja. Sen lisäksi, että esineitä olisi syytä täydennys- ja tutkimusluetteloida inventoinnin yhteydessä, myös digitoimattomien esineiden digitointi olisi tärkeää saada tehtyä.

Kokoelmien säilytystiloissa on tapahtunut muutoksia vuosien mittaan ja esineitä on jouduttu siirtämään uusiin säilytystiloihin, mutta esineiden sijoitustietoja ei aina ole päivitetty. Toisaalta useiden esineiden tietoihin ei ole koskaan merkitty säilytyspaikkatietoja. Näin ollen säilytyspaikkatietojen saattaminen ajan tasalle on välttämätöntä ja se on tehtävä heti, kun väärä tieto tai puute havaitaan. Säilytyspaikkatietojen ajan tasalle saattaminen vaatii kuitenkin tulevina vuosina kokoelmien kattavaa inventointia.

Arvoluokitus ja poistot

Kainuun Museossa ei ole ollut käytössä museo-objektien arvoluokitusta, jonka mukaan kokoelmiin kuuluvia objekteja ja niiden hoitoa priorisoitaisiin. Arvoluokituksen käyttöön ottaminen on kuitenkin ajankohtaista, sillä se auttaa esimerkiksi kokoelmien inventointityössä. Toisaalta museon kokoelmat ovat vuosien saatossa karttuneet hyvin erilaisista näkökulmista ja esimerkiksi museon perustamisaikoihin kerätty esineistö on kontekstiedoiltaan hyvin vajavaista. Tästäkin huolimatta se kuvastaa monin tavoin oman aikansa kainuulaista kulttuuria ja kertoo ihmisten arkipäiväisestä elämästä.

Arvoluokituksen työstäminen tulevina vuosina on yksi kokoelmatyön tärkeistä osa-alueista ja tavoitteena on, että seuraavalla viisivuotiskaudella Kainuun Museossa otetaan käyttöön esinekokoelmien osalta arvoluokitus. Samaa arvoluokitusta voidaan hyödyntää myös Kainuun alueen paikallismuseoissa kokoelmien inventoinnin apuvälineenä. Myöhemmin arvoluokitusta voidaan muokata tarpeen mukaan niin, että sitä voidaan käyttää myös valokuva- ja arkistoaineiston luokituksen. Aluksi arvoluokitusta

voidaan hyödyntää erityisesti uusia objekteja kokoelmiin liitettäessä, mutta inventointityön yhteydessä myös vanhoille kokoelmaobjekteille voidaan antaa arvoluokat, mikä edesauttaa kokoelmien laadun määrittelyä.

Koska museon resurssit ovat rajalliset, on kokoelmatyötä ja museon esinekokoelmien tilaa arvioitava kriittisesti. Kaikkien museon kokoelmiin tallennettujen objektien säilyttäminen ei välttämättä ole perusteltua, erityisesti jos asiaa tarkastellaan nykyisillä arviointikriteereillä. Kokoelmat ovat nykynäkemyksen mukaan museon resurssina kehittyvä kokonaisuus, josta voidaan harkiten ja perustelluista syistä tehdä myös poistoja yhtenä kokoelmien hoidon ja hallinnan työkaluna. Kainuun Museossa on tehty poistoja kohtuullisen vähän ja satunnaisesti. Määrätietoinen kokoelmainventointi ja arvoluokituksen käyttöönotto auttavat paremmin hahmottamaan myös poistojen todellista tarvetta.

ICOMin museotyön eettisissä säännöissä on määritelty ne periaatteet, joiden pohjalta kokoelmapoistoja voidaan tehdä. Myös Museoliiton verkkojulkaisu *Kokoelmapoistojen hyvät käytännöt*¹⁵ antaa suuntaviivoja sille, miten kokoelmapoistoja olisi syytä museoissa toteuttaa sekä esimerkkejä siitä, millaisia poistoprosesseja museoissa on toteutettu.

Museon kokoelmiin otettuja objekteja voidaan poistaa seuraavista syistä:

- objekti on huonokuntoinen:
 - objekti on tuhoutunut tai tuhoutumassa
 - objekti on vaurioitunut niin pahasti, ettei sitä voida konservointitoimenpiteillä pelastaa
 - esine on vaaraksi kokoelmalle tai kokoelmien käyttäjälle
- tutkimuksellisen tiedon perusteella objektin katsotaan kuuluvan paremmin esimerkiksi toiseen museoon eli objekti ei vastaa museon kokoelmaprofiilia

- samanlaisia objekteja on useita eikä poistettava objekti anna uutta lisätietoa esimerkiksi siitä syystä, että sen kontekstitiedot ovat puutteelliset
- objekti on vain osa jostakin eikä sillä ole yksinään merkitystä tai museoarvoa

Poistopäätöksestä keskustellaan ja sovitaan aina yhdessä museotyöntekijöiden kesken. Poistosta tehdään kirjallinen päätös täyttämällä poistopöytäkirja ja tieto kirjataan kokoelmaluetteloihin. Objektin tiedot säilytetään luettelointitietokannassa, johon kuitenkin poisto merkitään luettelointiohjeen mukaisesti. Poistettava objekti dokumentoidaan poistohetkellä.

Poistettu objekti voidaan tarvittaessa siirtää rekvisiittakokoelmaan tai luovuttaa toiselle museolle tai muuhun julkiseen kokoelmaan. Poistettu objekti on myös mahdollista myydä, mutta tämän poistotavan suhteen on käytettävä erityistä harkintaa. Jos tarkan harkinnan myötä tullaan siihen johtopäätökseen, että myynti on lopullista hävittämistä parempi poistotapa, voidaan sitä käyttää sillä ehdolla, että myynnistä saatavat tulot käytetään eettisten sääntöjen mukaan museon kokoelmien hyväksi. Poistettava objekti hävitetään, mikäli muuta sijoituspaikkaa ei löydetä.

15 https://issuu.com/suomen_museot/docs/kokoelmapoistojen_hyvät_kaytannot > viitattu 28.6.2021

KOKOELMIEN HOITO

Konservointi

Konservointitoimenpiteillä voidaan varmistaa kulttuuriperintöaineiston säilyminen mahdollisimman hyvässä kunnossa. Konservointia voidaan tehdä joko aktiivisesti käytännön konservointitoimenpiteillä tai ennaltaehkäisevästi ilman suoraan objektiin kohdistuvia toimenpiteitä. Kainuun Museossa konservointitoimenpiteet painottuvat ennaltaehkäisevään konservointiin ja tarkastustoimenpiteisiin. Ennalta ehkäisevässä konservoinnissa kiinnitetään erityisesti huomiota sekä säilytys- että näyttelyolosuhteiden tasaisuuteen ja esineen turvalliseen käsittelyyn. Aineiston kuntoa tulee tarkastella aineiston siirtämisen, tutkimisen, näyttelyissä käyttämisen ja lainauksien yhteydessä. Mikäli aineiston kunto on heikentynyt, tulee varmistaa, johtuuko se säilytysolosuhteista ja pyrkiä tarvittaessa parantamaan säilytysolosuhteita.

Kokoelmaesineitä eri syistä käsiteltäessä tehdään niistä kuntoarvioita, joiden huomiot kirjataan kokoelmanhallintajärjestelmään luettelointiohjeen mukaisesti. Jos objektista tehdään laajempi kuntoarvio, voidaan myös se liittää järjestelmään esineen tietoihin. Kainuun Museon kokoelmille ei ole kokonaisuudessaan tehty järjestelmällistä kuntoarviointia. Yksittäisille esineille on voitu antaa kuntoluokitusta esineluetteloinnin yhteydessä, mutta tätäkin on tehty hyvin satunnaisesti. Kattavaa kuvaa kokoelmien yleiskunnosta ei ole eikä tiedossa ole sitä, onko kokoelmien joukossa mahdollisesti sellaisia esineitä, jotka voisivat olla esimerkiksi vaaraksi työntekijöille tai muulle kokoelmalle. Tämänkin takia kokoelmien kattava inventointi ja sen yhteydessä suoritettava kuntoarviointi tulevat olemaan yksi tulevien vuosien tärkeistä tavoitteista. Tekstiilien osalta kuntoarvion tekee tekstiilikonservaattori, mutta esinekonservaattorin puuttuessa on ratkaistava se, kuka voi tehdä kuntoarvioita kovie esineiden osalta.

Kokoelmiin tulevat esineet on puhdistettava. Koska Kainuun Museossa ei ole esinekonservaattoria, kovie esineiden osalta

1870-luvulta peräisin olevaa pukua konservoidaan vuonna 2008. Muun muassa puvun helmaosan yläreuna suoritettiin vanhoista laskostaitoksista kosteushauteen ja painojen avulla.

kevyet puhdistustyöt, kuten imuroinnin, hoitavat museomestari tai amanuenssi. Jos esineet tarvitsevat muita puhdistustoimenpiteitä, konsultoidaan tämän osalta esinekonservaattoreita ja tarvittaessa konservaattoripalveluita voidaan ostaa. Tekstiilien osalta kokoelmiin tulevien esineiden puhdistamisen ja konservoinnin hoitaa tekstiilikonservaattori.

Objektit on puhdistettava myös silloin, kun ne siirretään näyttelyyn tai näyttelystä takaisin säilytykseen. Pääasiassa puhdistuksesta vastaa konservaattori, mutta tapauskohtaisesti voidaan sopia, että puhdistuksen voi tehdä joku muukin museon henkilökunnasta konservaattorin ohjeiden mukaisesti.

Tekstiilikonservaattorin työtilat sijaitsevat tekstiilikokoelmien yhteydessä Otanmäessä. Puu-, huonekalu- ja esinekonservointiin ei ole työtiloja.

Koska Kainuun Museo on alueellinen vastuumuseo, museon tehtävänä on antaa neuvontaa maakunnan muille museoille kokoelmien hoitoon liittyvissä asioissa. Konservointipalvelujen myyminen ulkopuolelle ei kuitenkaan yleensä ole mahdollista, mutta pienimuotoisia konservointitöitä voidaan tehdä mahdollisuuksien mukaan tuntiveloitettavana työnä paikallisille yhteistyökumppaneille, esimerkiksi kotiseutumuseoille ja niitä ylläpitäville yhteisöille.

Säilytys

Kainuun Museon kokoelmia säilytetään kolmessa eri rakennuksessa. Museon päärakennuksessa sijaitsevat pienesineiden säilytystilat, valokuva-arkisto sekä arkistokokoelma, arkistokirjasto ja käsikirjasto. Varsinaisia kokoelmien säilytystiloja päärakennuksessa on reilut 300 m². Tämän lisäksi museolla on säilytystiloja 340 m² museon läheisyydessä sijaitsevassa Kajaanin kaupungin toimitilapalveluiden omistamassa kiinteistössä, jossa säilytetään muun muassa metsä- ja maatalouskalustoa, koneita, veneitä ja muita suuria esineitä. Otanmäessä Kajaanin Teknologiakeskuksesta vuokratuissa kiinteistössä on säilytystiloja 780 m² ja siellä säilytetään museon tekstiilikokoelmaa ja muun muassa huonekaluja. Otanmäki sijaitsee vajaan 40 km:n päässä Kajaanin keskustasta ja museon muista toiminnoista, mikä luonnollisesti aiheuttaa omat haasteensa sekä logistiikan että kokoelmaturvallisuuden kannalta.

Lisäksi Kainuun Museon kokoelmiin kuuluvaa esineistöä on Vaalassa Jylhämän alueella Uutelan museon rakennuksissa. Esineistö on tullut museon omistukseen vuonna 2003, jolloin Fortum and Heat Oy lahjoitti Uutelan museon museoesineistön Kainuun Museolle. Uutelan alueen rakennukset ovat yksityisomistuksessa, mutta Kainuun Museo ja omistaja ovat tehneet vuonna 2014 päivitetyn sopimuksen museoesineistön säilyttämisestä rakennuksissa. Tavoitteena kuitenkin on, että museo löytäisi ratkaisun tämän esineistön omistussuhteille,

sillä museon mahdollisuudet vaikuttaa esineistön säilyvyyteen ovat tällä hetkellä vähäiset.

Kainuun Museo omistaa Vaalassa Jylhämän alueella Uutelan museon rakennuksissa olevan esineistön, mutta alueen rakennukset ovat yksityisomistuksessa. Muun muassa juhla- ja majoitustilana toimineen Lohituvan esineet ovat Kainuun Museon omistuksessa.

Kokoelmien säilytystilat ovat käymässä riittämättömiksi ja osa objekteista on sijoitettu liian ahtaasti, mikä on jo sinänsä riski sekä aineistolle että työturvallisuudelle. Toisaalta kokoelmien säilytystilat eivät kaikilta osin vastaa museoesineiden säilytykseen asetettuja vaatimuksia, muun muassa säilytystiloista kaksi sijaitsevat kellaritiloissa eikä toisessa tilassa ole muuta kuin lämmitys. Tila ei siis ole optimaalinen museoesineistön pitkäaikaiseen säilytykseen. Museorakennuksen kellarin säilytystila on ongelmallinen senkin takia, että sinne ei pääse hissillä. Näin ollen esimerkiksi esineiden siirrot joudutaan tekemään portaikon kautta kantamalla, mikä ei ole esineturvallisuuden kannalta paras vaihtoehto.

Kokoelmien järjestelyä ja sijoittelua tulee jatkossa kehittää niin, että samantapaiset esineet olisivat samassa paikassa. Lisäksi uusien, asianmukaisten säilytystilojen saaminen on tulevien vuosien tavoitteena, mikä voisi helpottaa muun muassa kokoelmien logistisia haasteita. Vuoden 2022 aikana säilytystiloissa tuleekin tapahtumaan muutoksia ja museo tulee saamaan uutta säilytystilaa, jolloin ainakin yhdestä aikaisemmin käytössä olleesta säilytystilasta voidaan luopua.

Museon valokuva-arkiston säilytystilat eivät ole täysin asianmukaiset, etenkin kun valokuville pitäisi pystyä takaamaan viileät ja tasaiset olosuhteet. Kaikki valokuva-aineisto on normaalissa huoneenlämpöisessä tilassa, jossa olosuhteet voivat vaihdella paljonkin esimerkiksi vuodenaikojen mukaan eikä olosuhteita voida säädellä. Esimerkiksi negatiiviaineistot olisi tärkeä saada säilytykseen viileämpään tilaan, jossa voidaan varmistaa olosuhteiden tasaisuus.

Museon arkistotilat sijaitsevat museorakennuksen kellarikerroksessa. Arkistotiloissa säilytetään sekä arkistokokoelman että arkistokirjaston aineistoja. Arkistotilan säilytysolosuhteet vastaavat kohtuullisesti aineiston vaatimia olosuhteita, tosin kesäaikaan tilan kosteus saattaa ajoittain nousta liian korkeaksi, jolloin tilassa voidaan tarvittaessa käyttää ilmankuivainta.

Säilytystilojen olosuhdeseurannasta vastaa pääasiassa museomestari ja tekstiilikonservaattori tekstiilien säilytystilan osalta. Kuitenkin jokainen museon henkilökunnasta on velvollinen

Osa tekstiilikokoelmista säilytetään rullattuina ja puuvillakankaalla suojattuina.

seuraamaan olosuhteita säilytystiloissa työskennellessään ja ilmoittamaan olosuhteissa havaitsemistaan puutteista ja ongelmista. Myös näyttelytilojen olosuhteita seurataan aktiivisesti ja esimerkiksi kesällä pyritään käyttämään tarpeen mukaan siirreltäviä kuivureita näyttelytiloissa.

Kokoelmaobjekteja on osittain suojattu arkistokelpoisilla laatikoilla ja koteloilla sekä silkkipapereilla ja puuvillakankailla. Erityisesti tekstiilivaraston osalta esineet on pakattu pääosin asianmukaisesti, mutta kovien esineiden osalta esineiden pakkaamista asianmukaisiin laatikoihin on lisättävä. Lisäksi esimerkiksi isompia esineitä on pyrittävä suojaamaan kankailla.

Museokokoelmien suojaamista esimerkiksi asianmukaisilla laatikoilla ja suojakankailla on jatkossa pyrittävä lisäämään.

Valokuvia on 1970-luvun lopulta 2000-luvulle asti kiinnitetty kuivaliimalla happovapaisiin kuvakortteihin. Viime vuosina kuvia ei enää ole liimattu, vaan ne säilytetään pergamiinipusseissa tai kirjekuorissa digitoinnin jälkeen. Ongelmana on, että kuvakorttien metalliset säilytyslaatikot ovat liian täynnä. Negatiiveja ja dioja on säilytetty negatiivi- ja diataskuissa. Kokonaiset kuva-albumit on säilytetty happovapaissa laatikoissa. Joissakin valokuvissa on havaittu tuhoutumiseen johtavaa prosessoitumista, mikä johtuu ennen kaikkea valokuvien valmistusprosessista.

Valokuvakorttien säilytyksessä käytetään muun muassa metallisia arkistolaatikostoja, jotka alkavat olla jo täynnä.

Näyttelytiloissa museo-objektit pyritään pääsääntöisesti asettamaan esille vitriineihin niin, etteivät asiakkaat pääse käsiksi arkoihin objekteihin. Myös riittävän tukevilla ripustuksilla ja muilla esillepanoratkaisuilla minimoidaan vahinkojen mahdollisuutta.

Uusien lahjoitusten osalta ongelmana on se, että museolla ei ole varsinaisia vastaanottotiloja, joissa lahjoitukset voitaisiin käydä asianmukaisesti läpi ja mahdollisesti myös pakastaa ennen säilytystiloihin viemistä. Vastaanottotilan järjestäminen tuleekin olla tulevien vuosien tavoitteena, jotta uusien lahjoitusten käsittely saadaan jatkossa hoidettua asianmukaisesti.

Museon valokuva-arkiston ja arkiston digitaalisia aineistoja säilytetään Kajaanin kaupungin hankkimilla palvelimilla suoraan verkkoasemille tallennettuna. Verkkoasemien säännöllisestä varmuuskopioinnista huolehtii kaupunki. Kokoelmanhallintajärjestelmässä olevat tunnistuskuvatsekäesineistäettävalokuvistaovatjärjestelmäntarjoajan Userix Oy:n palvelimilla ja näin ollen Userix Oy vastaa sopimuksen mukaan siitä, että aineistoista otetaan varmuuskopiot päivittäin.

Digitaalisten aineistojen säilytyksessä on otettava huomioon se, millaisia tiedostomuotoja aineistojen tallennuksessa käytetään. Kaikessapitkääikaisesti tallennettavaksitarkoitettussaaineistossaonkin noudatettava PAS-palvelun, kansallisen pitkäaikaissäilytyspalvelun¹⁶ tekemiä määräytyksiä pitkäaikaissäilytykseen soveltuvista tiedostotyypeistä. Jatkossa Kainuun Museossa on myös mietittävä yhtenä vaihtoehtona liittymistä mukaan PAS-palvelun asiakkaaksi. PAS-palvelun käyttöönotto vaatii muun muassa PAS-palvelun määritysten noudattamista, aineistojen riittävää kuvailua ja aineistojen paketoitua soveltuvaan muotoon.

Turvallisuus

Kokoelmien säilyvyyden kannalta on tärkeää tiedostaa myös riskit, jotka voivat uhata kokoelmia. Tällaisia uhkia voivat olla esimerkiksi

tulipalo, vesivahinko, varkaudet, tuhoeläimet jne. Kainuun Museolla on säännöllisesti päivitettävä turvallisuussuunnitelma, jonka yksi luku käsittelee lyhyesti museokokoelmien turvallisuutta. Lisäksi museossa on tehty riskikartoitus, joka perustuu pääosin ihmisiin kohdistuviin uhkiin. Vaikka museokokoelmille ei ole varsinaisesti tehty erillisiä turvallisuussuunnitelmia, pidetään niiden turvallisuudesta huolta huolehtimalla yleisesti museorakennuksen, säilytystilojen sekä museon henkilökunnan ja asiakkaiden turvallisuudesta. Lisäksi jokaiselle rakennukselle, joissa kokoelmia säilytetään, on tehty pelastussuunnitelmat. Pelastussuunnitelmiin on kirjattu mahdolliset vaaratilanteet ja toimenpiteet niiden ehkäisemiseksi.

Museorakennuksessa ja Otanmäen säilytystilassa on automaattinen paloilmotusjärjestelmä, jota hoidetaan ja testataan säännöllisesti. Lisäksi rakennuksista löytyy ensisammutuskalusto, jonka huollosta vastaa toimitilapalvelut. Museon puolelta paloturvallisuusasioista vastaa museomestari. Museorakennuksessa sekä Otanmäen säilytystiloissa on murtosuojausjärjestelmä, josta on suora yhteys vartiointiliikkeeseen. Lisäksi museorakennuksessa on tallentava kameravalvonta.

Tietoturva

Kainuun Museon kokoelma-aineistoissa on henkilötietoja, joiden käsittelyä ohjaavat useat lait ja asetukset sekä Kajaanin kaupungin tietoturva- ja tietosuojapolitiikka. Henkilötietoja tallennetaan digitaalisiin tietokantoihin ja verkkoasemille sekä fyysisiin arkistoihin. Museon fyysisissä tiloissa säilytettävän aineiston tietoturvallisuudesta pidetään huolta rajoittamalla ulkopuolisten henkilöiden pääsyä kokoelma-, arkisto- ja toimistotiloihin valvomatta. Kajaanin kaupungin palvelimilla sijaitsevien aineistojen teknisestä tietoturvallisuudesta vastaa kaupungin tietohallinto. Kokoelmanhallintajärjestelmän ja siihen liitettyjen aineistojen osalta vastuussa tietoturvasta on järjestelmätoimittaja Userix Oy. Tietoturvaan liittyvissä ongelmatilanteissa noudatetaan Kajaanin kaupungin ohjeistuksia ja havaituista tietosuojapoikkeamista ja tietoturvaloukkauksista ilmoitetaan viipymättä tietosuojavaltuutetulle.

¹⁶ Lisätietoa PAS-palvelusta ja muun muassa säilytyskelpoisista tiedostomuodoista: <https://digitalpreservation.fi/> > viitattu 17.12.2021

KOKOELMIEN SAAVUTETTAVUUS JA KÄYTTÖ

Museon kokoelmiin kuuluvat objektit toimivat esimerkkinä oman aikakautensa eletystä elämästä ja ne ovat yhteistä kulttuuriperintöä. Kuitenkin vain pieni osa museokokoelman objekteista voi olla esillä museon näyttelyissä ja tällä tavoin laajan yleisön tai tutkijoiden saavutettavissa. Pääosin objektit ovat säilytyksessä, mutta siitäkin huolimatta niiden on oltava saavutettavissa sekä museon omalle henkilökunnalle että esimerkiksi tutkijoille. Kokoelmien digitointi helpottaa kokoelmien saavutettavuutta, mutta koska vain osa kokoelmista on digitoitu, vaatii kokoelmien tarkempi tutkiminen yleensä museossa paikan päällä käyntiä, mikä luonnollisesti edellyttää museon henkilökunnan apua.

Kainuun Museon esinekokoelmasta valtaosa on digitoitu, joskin puutteellisin tiedoin, valokuvakokoelmasta vajaa 20 prosenttia on digitoitu ja arkistokokoelma on käytännössä kokonaan digitoinnissa. Näin ollen kokoelmien digitaaliseen saavutettavuuteen on panostettava erityisesti, jotta niiden käyttö helpottuisi. Digitointi helpottaa huomattavasti myös museon henkilökunnan työtä, koska se parantaa kokoelmatietojen löytymistä. Toisaalta digitointi edesauttaa hauraimpien materiaalien säilymistä vähentämällä alkuperäisaineiston käyttötarvetta.

Kainuun Museo on liittynyt Finna -palvelun käyttäjäksi vuonna 2022 ja sen myötä museon digitoitujen aineistojen saavutettavuus tulee paranemaan. Alkuvaiheessa Finnassa avataan valikoituja kokonaisuuksia museon valokuvakokoelmasta, mutta jatkossa myös digitoitujen esineiden avaaminen Finnassa tulee ajankohtaiseksi. Finnan lisäksi myös esimerkiksi sosiaalisen median tarjoamia mahdollisuuksia kokoelmien saavutettavuuden parantamiseksi on tulevaisuudessa pyrittävä ottamaan aktiivisemmin käyttöön.

Kokoelmapalvelut

Kokoelmien asiakaspalvelu painottuu pitkälti tietopalvelu- ja lahjoitustilanteisiin. Iso osa kokoelmapalveluiden asiakkaista haluaa tietoja museon kokoelmissa olevista aineistoista eri tarkoituksia varten. Asiakaspalvelun näkökulmasta kokoelmien digitointi ja digitoinnin laadukkuus ovat tärkeitä sen takia, että laadukas digitointi edesauttaa tietojen löytymistä ja vähentää museon työntekijöiden työmäärää. Kokoelmiin liittyvään tietopalveluun kuuluu myös esimerkiksi esineiden säilyttämiseen ja hoitamiseen liittyviin kysymyksiin vastaaminen.

Kainuun Museossa ei ole määritelty tietopalvelulle hinnastoa eli tietopalvelu on asiakkaalle lähtökohtaisesti maksutonta. Toisaalta joskus tietopalveluun liittyvät kysymykset voivat olla kohtuullisen hankalasti selvitettäviä tai niiden selvittämiseen kuluu työaikaa reilusti. Näin ollen hinnaston määrittely tietopalveluihin liittyen selkeyttäisi tilannetta. Toisaalta museon kokoelmat ovat kaikkien yhteistä kulttuuriperintöä, joten niihin tutustuminen pitäisi olla mahdollisimman helppoa ja vaivatonta. Jos on tiedossa, että johonkin tietopalvelutiedusteluun liittyen löytyy materiaalia esimerkiksi arkistoista, ohjataan asiakas ottamaan itse suoraan yhteyttä arkistoon. Museon osalta tietopalveluselvityksiä tehdään pääsääntöisesti vain museon omista kokoelmista.

Museon kuvapalveluhinnastossa on määritelty kuvien käyttöön liittyvien maksujen suuruudet. Tämän lisäksi hinnastoon on määritelty erikseen hinnat kuvien toimitukselle ja kuvankäsittelylle, samoin kuvaukselle museon tiloissa.

Kokoelmien käyttö ja asiakkaat

Museon kokoelma-aineistoja käytetään luonnollisesti ensisijaisesti museon omassa näyttely-, tutkimus-, julkaisu- ja tiedotustyössä. Rekvisiittakokoelman esineistöä voidaan käyttää asiakkaiden kanssa esimerkiksi museon yleisötyössä. Kokoelmien käyttö yleisötyössä kuitenkin vaatii kehitystä ja lisää henkilöstöresursseja. Toisaalta digitoinnin ja tiedon avaamisen edistyessä kokoelma-aineistojen

käyttöä voidaan laajentaa, kun alkuperäisen aineiston sijaan voidaan hyödyntää digitaalista aineistoa.

Kainuun Museon kokoelmien käyttäjiksi ja asiakkaisiksi voidaan laajimman mahdollisen määritelmän mukaan ajatella kaikki entiset ja nykyiset kainuulaiset, joiden perintöä museo kokoelmissaan tallentaa ja välittää eteenpäin tuleville polville. Näin ollen myös tulevat sukupolvet ovat keskeinen asiakasryhmä, sillä museon kokoelmatyötä tehdään erityisesti heitä varten tallentamalla sekä menneiden aikojen aineistoja että nykyculttuurista kertovaa aineistoa. Toisaalta Kainuun Museo pääsymaksuttomana museokohteena tarjoaa asiakkailleen matalan kynnyksen mahdollisuuden tutustua maakunnan historiaan ja kulttuuriin esimerkiksi juuri näyttelyiden kautta.

Kokoelmatyöhön liittyviä asiakkaita ovat näyttelykävijöiden lisäksi museon kokoelma-, valokuva- ja arkistoaineistoja esimerkiksi tutkimusaineistonaan käyttävät kokoelma-asiakkaat. Periaatteessa kenen tahansa on mahdollista tutustua museon kokoelmiin oman mielenkiintonsa mukaan, mutta paikan päällä kokoelmiin tutustuminen edellyttää aina asiasta etukäteen sopimista. Toisaalta myös aineiston kunto tai muut käyttörajoitukset voivat asettaa omat rajoitteensa sille, mitä aineistoa voidaan antaa tutkittavaksi.

Yksityishenkilöiden lisäksi tärkeitä yhteistyökumppaneita ja kokoelmien käyttäjiä ovat muun muassa muut museot ja muistiorganisaatiot,

Kokoelmaobjekteja pyritään käyttämään monipuolisesti museon näyttelyissä. Toisaalta kokoelmien puutteita voidaan täydentää näyttelyissä lainaobjekteilla.

paikalliset yhteisöt ja yhdistykset, tutkijat ja aineistoja kokoelmiin tarjoavat henkilöt ja tahot sekä päiväkotij- ja koululaisryhmät. Koska Kainuun Museo toimii alueensa vastuumuseona, yhteistyö maakunnan kulttuuriperintö- ja kotiseututoimijoiden kanssa on tiivistä ja se heijastuu myös museon kokoelmatyön asiakkuuksiin.

Kokoelmien näyttely- ja yleisötyökäyttö

Kainuun Museon kokoelmia pyritään käyttämään mahdollisimman monipuolisesti museon omissa näyttelyissä, sekä perusnäyttelyssä että vaihtuvissa näyttelyissä. Näyttelyissä esitellään nimenomaan aitoja, autenttisia esineitä, jotka ovat museon perusta. Jos alkuperäinen esine ei enää kestä esillä oloa, voidaan tällöin ottaa käyttöön myös mahdollisia esineistä tehtyjä kopioita, mutta tämä on ilmoitettava selkeästi näyttelyteksteissä. Kuvakokoelmien aineistojen osalta näyttelyissä käytetään pääsääntöisesti kopioita, mutta alkuperäisaineistojenkin esittely on mahdollista tapauskohtaisesti harkiten. Toisaalta museon kokoelmissa on paljon puutteita, minkä takia näyttelyissä joudutaan usein turvautumaan myös lainaesineisiin.

Koska varsinaisen kokoelman aineistojen käyttö yleisön ja asiakkaiden kanssa on haastavaa aineiston säilymisen kannalta, voidaan rekvisiittakokoelman aineistoja hyödyntää näyttely- ja yleisötyökäytössä museon varsinaisia kokoelmia vapaammin. Rekvisiittakokoelman esineistöä voidaan laittaa näyttelyyn esimerkiksi kävijöiden kokeiltavaksi ja kosketeltavaksi, jotta heille muodostuu käsitys siitä, millainen esine on materiaaleiltaan, muodoltaan ja käyttötavoiltaan. Rekvisiittakokoelma on kuitenkin hyvin hajanainen ja sen säännönmukainen käyttö vaatii vielä kehittämistä sekä kokoelman sisällön että käytäntöjen osalta.

Kainuun Museo lainaa kokoelmaobjekteja esimerkiksi näyttelykäyttöön, jos aineiston säilyminen ei vaaranna lainaamisen takia. Syksyllä 2018 museon kokoelmien puukkoja oli esillä Lehtikankaan koulun puukkonäyttelyssä.

Kokoelmien tutkimuskäyttö

Kokoelmia luetteloitaessa tehdään perustutkimusta, jonka avulla saadaan tarkentavia tietoja muun muassa luetteloitavan aineiston kontekstista ja käyttötarkoituksesta. Tutkimuksen kautta yksittäiset objektit on mahdollista sijoittaa laajempiin kulttuurisiin ja historiallisiin konteksteihin. Toisaalta myös näyttelyprojektien yhteydessä tehdään usein tutkimustyötä, joka palvelee kokoelmatyötä lisäämällä kokoelmaobjekteihin liittyvää kontekstittietoa.

Museolla on kuitenkin harvoin henkilöresursseja laajojen tutkimushankkeiden tekemiseen. Näin ollen kokoelmien saavutettavuuden takaaminen esimerkiksi ulkopuolisille tutkijoille on myös museon näkökulmasta tärkeää, sillä ulkopuolinen tutkimus ja yhteistyössä toteutettavat tutkimushankkeet lisäävät museon kokoelmiin ja tallennukseen liittyvää tietoutta. Tutkimuksen kautta tiedot yksittäisistä kokoelmaobjekteista laajenevat ja niiden merkitys museo-objekteina vahvistuu.

Kokoelmien tutkimuskäyttöä rajoittaa kuitenkin jossakin määrin tutkimustilojen puute. Koska kokoelma-aineistoja on tutkittava pääsääntöisesti kokoelmatiloissa tai esimerkiksi museon työntekijöiden työhuoneissa, vaikuttaa tämä luonnollisesti siihen, ettei kaikkia objekteja ole edes mahdollista antaa ulkopuolisten tutkijoiden tarkasteltavaksi.

Lainat ja talletukset

Kokoelmapalveluihin kuuluvat oleellisena osana myös kokoelmalainat. Kainuun Museo lainaa museokokoelman aineistoja esimerkiksi toisiin museoihin näyttelytarkoituksiin tai tutkimuskäyttöön, jos aineiston säilyminen ei vaarannu lainaamisen takia. Tapauskohtaisesti kokoelma-aineistoja voidaan lainata myös muille toimijoille, esimerkiksi eri yhteisöille. Ennen lainapäätöstä varmistetaan se, että aineistot ovat sen kuntoisia, että niiden lainaaminen ylipäänsä on mahdollista. Samalla varmistetaan esineturvallisuuteen ja esillepanoon liittyvät kriteerit lainaajan kanssa. Lainoista tehdään aina sopimus, jossa määritellään lainaan liittyvät tarkemmat ehdot.

Myös TAKO-yhteistyöhön oleellisesti liittyvä kokoelmien liikkuvuuden edistäminen on periaatteena Kainuun Museon kokoelmien lainaustoiminnassa. Koska lainaustoiminta on tähän mennessä ollut kohtuullisen vähäistä ja lainapyyntöjä on tullut hyvin harvakseltaan, ei lainaprosessista ole tehty virallista kuvausta, vaan lainapyyntöön liittyvä harkinta tehdään tapauskohtaisesti. Lainan edellytyksenä on ollut ennen kaikkea se, että lainaaja pystyy takaamaan aineistolle asianmukaiset ja turvalliset olosuhteet. Tekstiilikonservaattori tekee lainattavalle aineistolle lähtö- ja tulotarkastukset.

Jatkossa myös lainaprosessista on kirjattava ylös kriteerit, joiden perusteella lainapyyntöjä tarkastellaan. Lisäksi lainan ehdot on määriteltävä yksiselitteisesti. Myös aineiston käsittelyyn liittyvät suositukset on kirjattava ylös lainaprosesseja varten. Lainat keskittyvät ennen kaikkea esine- ja arkistoaineistoihin. Valokuva-aineistoista annetaan pääosin vain kopioita, joista peritään kuvahinnaston mukainen maksu.

Kainuun Museossa ei ole määritelty tarkkaa aikarajaa lainapyynnöille. Lainapyynnöissä on kuitenkin huomioitava se, että aineistoa ei välttämättä voida toimittaa nopealla aikataululla riippuen esimerkiksi aineiston kunnosta ja sijainnista. Lainapyynnön jälkeen aineistoille tehdään kuntoarvio ja tarvittaessa pienimuotoisia konservointitoimenpiteitä. Näistä toimenpiteistä ei laskuteta lainaajaa, sillä toimenpiteet hyödyttävät aineiston säilymistä ja näin ollen ne ovat myös Kainuun Museon kokoelmatyön kannalta välttämättömiä.

Kainuun Museon kokoelmiin kuuluvista esineistä muutamia on sijoitettu muun muassa alueen paikallismuseoiden näyttelyihin. Näistä lainoista on tehty toistaiseksi voimassa olevat sopimukset, mutta kumpikin osapuoli voi irtisanoa sopimuksen päättyväksi haluamanaan ajankohtana. Jatkossa esimerkiksi näiden paikallismuseoihin sijoitettujen objektien suhteen voidaan harkita myös kokoelmasiirtoa.

Kokoelmien käytön rajoitukset

Vaikka museon kokoelmat ovat lähtökohtaisesti kaikille avoimia, rajoittavat kokoelmien käyttöä ja erityisesti kokoelmatietojen julkaisua mahdolliset sopimuksiin kirjatut erityisehdot sekä lainsäädäntö, kuten tietosuoja laki ja tekijänoikeus laki.

EU:n tietosuoja-asetus (EU 2016/679) ja sitä täydentävä tietosuoja laki (1050/2018) ohjaavat henkilötietojen käsittelyä. EU:n tietosuoja-asetuksen tavoitteina on korostaa henkilön oikeutta valvoa omien henkilötietojensa käsittelyä ja tuoda läpinäkyvyyttä henkilötietojen käsittelyyn. Tietosuoja-asetuksen 6. artiklan kohta 1:n mukaan museoilla on oikeus käsitellä kulttuuriperintöaineistoihin liittyviä henkilötietoja yleisen edun mukaiseen arkistointitarkoitukseen. Kainuun Museo

noudattaa henkilötietojen tallentamisessa ja käsittelyssä Kajaanin kaupungin käytäntöjä ja ohjeistuksia¹⁷ sekä kansallisia suosituksia tietosuojan noudattamisesta muistiorganisaatioissa¹⁸

Vaikka henkilötietoja sisältävän aineiston julkaiseminen on lähtökohtaisesti museolle sallittua yleisen edun nimissä tehtävässä arkistointitarkoituksessa, täytyy tällaisen aineiston julkaisemisen suhteen kuitenkin käyttää harkintaa. Erityisesti arkaluontoiseksi luokiteltavia henkilötietoja sisältävän materiaalin julkaisua on syytä välttää ja esimerkiksi julkisissa kokoelmatietokannoissa ei luonnollisestikaan julkaista esineisiin liittyviä henkilötietoja.

Tekijänoikeuslainsäädäntö voi rajoittaa museon kokoelma-aineistojen käyttöä, esimerkiksi valokuvien suoja-aika on 50 vuotta ja se takaa kuvaajan oikeudet. Museon kokoelmiin otettavan tekijänoikeuksia sisältävän aineiston käytöstä sovitaan nykyisin lahjoitustilanteessa tehtävällä sopimuksella. Museon kokoelmissa on kuitenkin myös aineistoa, joka kuuluu tekijänoikeuden piiriin, mutta sen oikeuksista ei ole tehty erillistä sopimusta. Tämä koskee ennen kaikkea ennen 2000-lukua museon kokoelmiin otettua aineistoa. Museossa kuitenkin käytetään myös tätä aineistoa omassa toiminnassa samoin kuin aineistoa, jonka tekijänoikeuksista on sovittu. Jos tekijänoikeuden alaista aineistoa annetaan ulkopuolisille toimijoille, on heidän varmistettava käyttöoikeudet tekijänoikeuksien haltijalta.

17 Tietoa Kajaanin kaupungin tietosuojakäytännöistä ja henkilötietojen käsittelystä: <https://www.kajaani.fi/kaupunki-ja-hallinto/yhteystiedot-ja-asiointi/tietosuoja/> > viitattu 1.2.2022

18 Tietosuoja KAM-sektorilla -sähköinen julkaisu: https://musiikkiarkisto.fi/kam/wp-content/uploads/2020/10/Tietosuoja-KAM-sektorilla-v1_1.pdf > viitattu 1.2.2022